

Driemaandelijks tijdschrift van de
Vereniging voor
Genealogie en Historie

Westerwolde

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

Redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 19 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@xs4all.nl

Secretariaat en ledenadministratie

B. Roossien
Purmerlaan 26
9501 AX Stadskanaal
tel. 0599-618897
e-mail: info@streekhistorischcentrum.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor
Genealogie en Historie Westervolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- contributie: € 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijke bijeenkomsten of toegezonden per post
- donateurs: € 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op het internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage: F.Jager
e-mail: westerwolde@gmail.com

niets uit dit tijdschrift mag worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de redactie

Jaargang 27 nr. 4,

December 2006

Inhoud

Inhoud	- 65 -
Van de redactie	- 65 -
Westerwolds import (J.Geertsema)	- 66 -
(On)gepast Gedrag (G.Luth)	- 73 -
Trijntje wijnholds-Mein (P.Scheper)	- 66 -
Kwartierstaat van Trijntje Wijnholds - Mein (W.Bakker)	- 82 -
Excursie naar Bad Iburg en Tecklenburg (J.G.Abbes)	- 83 -
Westerwolders en hun woningbezit- C.J. Wegman erelid !	- 86 - - 87 -
Nakomelingen van Reiner Schoenmaker (A.van der Laan)	- 88 -
Tijdschriften en Jaarboeken. (B.Roossien)	- 90 -

Van de redactie

Er is nog steeds dringend behoefte aan artikelen, zowel genealogie als meer algemeen historische onderwerpen zijn welkom.

Westerwolds import

Duitse immigranten in de gemeentes Onstwedde en Vlagtwedde in de 19^e eeuw (1)

J. Geertsema

Inleiding

Zoals bekend mag worden verondersteld is er in Westerwolde al eeuwen sprake geweest van grensoverschrijdend verkeer van mensen. Bijna iedereen met Westerwoldse voorouders vindt wel ergens personen die van over de grens kwamen. Oorzaken konden van economische of militaire aard zijn. In het eerste geval bv. armoede tengevolge van te weinig werk in eigen streek, of positief gezien, uitbreiding van economische activiteiten. De ontginning van de veengebieden van Westerwolde creëerde een grote behoefte aan werkrachten. Ook kiepkerels, of andere neringdoenden vestigden zich hier. Voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog zijn er velen op de vlucht gegaan uit de Duitse grensstreek omdat ze niet wilden vechten in het Pruisische leger.

In een aantal artikelen wil ik nagaan aan de hand van actes uit de Burgerlijke Stand, welke Duitse families zich gevestigd hebben - al of niet tijdelijk - in het zuiden van Westerwolde. Deze gegevens worden aangevuld met gegevens uit literatuur of van afstammelingen van deze families. Ik heb bewust gekozen voor de gemeentes Onstwedde en Vlagtwedde, omdat hier de Duitse import het grootst was tengevolge van de grootschalige ontginningen. Voor het gemak noem ik dit gebied ook wel Zuid-Westerwolde.

Tevens wil ik een schets geven van deze speciale groep als geheel binnen Zuid-Westerwolde door een en ander in een historisch kader te plaatsen. Per keer zal daar ook aandacht aan worden besteed.

Ook wordt er – daar waar mogelijk - heel beknopt ingegaan op de betekenis van hun naam; hun beroep; de plaats van herkomst in Duitsland en de verspreiding van de naam in de omgeving en (soms) in de rest van Nederland.

Voor een goed begrip nog het volgende.

De gegevens van onderstaande families dienen als volgt geïnterpreteerd te worden.

Voorbeeld familie Abelen uit Walchum: Déze familie Abelen uit Wälchum heeft de volgende relaties met Zuid-Westerwolde, (vooral) gezien vanuit de gegevens van de Burgerlijke Stand.

Dit betekent dus dat andere families Abelen die al of niet uit Duitsland komen, maar geen officiële banden hadden met Zuid-Westerwolde niet behandeld worden, tenzij dit om de een of andere reden wenselijk is.

Ook zijn de gegevens van de behandelde families niet compleet, soms zelfs summier. De hoeveelheid gegevens hangt namelijk ook af van het tijdstip dat de eerste personen van een bepaalde familie zich in dit gebied gingen vestigen of een huwelijk aangingen met een Zuid-Westerwoldse partner.

De doelstelling is niet om een paar families helemaal uit te werken maar om van zovél mogelijk Duitse immigranten en hun (klein)kinderen die in het omschreven gebied hebben gewoond of gewerkt gegevens te verzamelen, aan de hand waarvan basismateriaal verkregen wordt m.b.t. herkomst, beroep en eventuele latere verspreiding van deze specifieke groep van immigranten.

Voor aanvullingen en correcties hou ik me van harte aanbevolen.

Historie (deel 1): het begin van de immigratie

Reeds sinds de eerste helft van de 17^e eeuw is er sprake van Duitse immigranten in Groningen en Drenthe. In een publicatie van het Veenkoloniaal Museum met als titel 'Op 's Heeren wegen' worden door E. De Jonge e.a. heel beknopt een drietal redenen genoemd waarom zoveel Duitsers hun Heimat verlieten en in onze contreien hun heil zochten.

Dat was ten 1^e vanwege de zogenaamde Boerenoorlog tussen 1618 en 1648, waardoor vele gebieden geteisterd werden door rondtrekkende legers.

In de 2e plaats kwam dit door het feit dat Duitsland ook nog in de 18e eeuw een agrarische samenleving vormde. Doordat in het erf-

recht was vastgelegd dat bij overlijden van een gerechtigde slechts één erfgenaam het totaal aan onroerende goederen kon overnemen en de rest van de kinderen schadeloos gesteld moest worden, had dit tot gevolg dat deze zelf in hun onderhoud moesten voorzien.

In de 3e plaats kwam daar nog eens bij dat in 1815 de militaire dienstplicht werd ingevoerd. Omdat men in de Duitse grensstreek vaak al het gevoel had dat men zich moest onderwerpen aan machtiger Duitse 'overheersers' (Hanover, Pruisen) was men vaak minder geneigd om onder de wapenen te komen, wanneer dit van hen gevraagd werd. Vooral voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870) zijn er daarom ook talloze mensen gevlucht naar Nederland.

Maar misschien is er nog een andere en belangrijker oorzaak te noemen van de immigratie in de 1^e helft van de 19^e eeuw die gedeeltelijk zou kunnen samenvallen met de als 2^e genoemde economische oorzaak.

De boekweitteelt wordt door historici als een belangrijke motor voor de uittocht van Duitse grensbewoners gezien. Eind 18^e eeuw was men daar in de nieuwe kolonies in Emsland begonnen met het verbouwen van boekweit, nadat was gebleken dat men lang niet alle afgegraven turf kon afzetten. De afgebrande bovenlaag van het veen werd als voedingsbodem gebruikt voor boekweit. Daar dit gebied na een aantal jaren 'doodgebrand' was richtten zij hun blik op de grote in-ontginning-zijnde Gronings-Drentse gebieden van het Bourtangermoor. Allereerst vestigde men zich in Zandberg (onder Musselkanaal, net in Drenthe) vanaf 1815 en later – zo rond 1840 - op De Horsten (ten noorden van Musselkanaal). De schrijver H. Schuurman geeft in zijn boek 'Musselkanaal' aan dat in 1840 de toezegging van 'vrijdom van grondbelasting bij landontginning en bij het bouwen van woningen op woeste gronden' ook een verklaring kan zijn dat er juist in dat jaar zoveel Duitsers zich vestigden op De Horsten. Vijf jaar later woonden daar al 12 Duitse gezinnen, voor het grootste gedeelte uit Rütenbrock, die hier landerijen hadden gekocht. De namen van de families waren: Arends, Arling, Fenker, Huizen, Krops, Korte, Roelfs, Ridders, Schmitz, Stevens, Schoo, en Schutte.

Gegevens per familie: (deel 1):

De eerste generatie(s) van de families Abelen – Berndt – Bruns - Deiman

Familie Abelen van Walchum

JOHANN HERMANN ABELN (* Walchum, Duitsland; 32 jaar, dienstknecht; herbergier in 1909; zoon van arbeider Johann Hermann Abelen en Angela Fehrmann) huwt op 28.4.1880 te Veendam met **MARIA DEIEN** (* Onstwedde, 24 jaar, dienstmeid, in 1921 caféhoudster; dochter van de werklieden Jan Berend Deien en Gesina Schutte). Hij vlucht naar Nederland vanwege de plicht te moeten vechten in de Frans-Duitse oorlog. Een paar broers van Johann Hermann Abelen zijn geëmigreerd naar Amerika.

Kinderen die huwen in Westerwolde:

- **Johannes Abelen** (arbeider, 25 jaar) huwt te Onstwedde op 7.5.1921 met **Gesina Alida Wijnands** (* Onstwedde, 22 jaar; dochter van landbouwer Jan Berend Wijnands en Geertruida Smitz). Zij woonden op een boerderij in Erica.
- **Johannes Harmannus Abelen** (Odoorn, arbeider, 28 jaar) trouwt op 31.7.1909 te Vlagtwedde met **Anna Catharina Tapker/n** (* Vlagtwedde, 22 jaar, dochter van landbouwer Gerd Hinrich **Tapker/n** en Magretha **Zoelman**).
- **Gerhardus Abelen** (* Odoorn, 23 jaar, arbeider, later landbouwer) huwt te Vlagtwedde op 31.7.1909 met **Elisabeth Kessen** (* Vlagtwedde, 22 jaar, dochter van landbouwer Heinrich Kessen en Anna Catharina Zoelman). Hun zoontje Johannes Harmannus Abelen overlijdt in de gemeente Emmen op 10.8.1921 (8 maand oud).
- **Engelbertus Abelen** (* Zandberg 15.11.1893; overl. Mussel 15.4.1981) gehuwd met **Maria Margaretha Schuur** (* 1^e Oomsberg 11.10.1896, overl. Mussel 9.7.1967).

Deze familie Abelen verspreidde zich vooral over Zuidoost-Drenthe en Zuid-Westerwolde.

In de Burgerlijke Stand komt ook nog het overlijden voor van Anna Tekla Abelen te Ter Apelkanaal op 8.9.1892. Zij was gehuwd met Jozeph Kroider van Sappemeer en was de dochter van smid Abel Abelen (* Lathen, overleden 13.02.1912 te Emmen, 88 jaar) en Maria Anna Nijhof uit de gemeente Odoorn.

In een andere acte wordt deze naam Abelen als Abeln gespeld en wel bij het huwelijk van Anna T. Abelens broer Johannes. Koopman Johannes Abeln (overl. op 3.10.1945 te Emmen, 75 jaar) trouwt op 11.7.1893 te Onstwedde met Hinderika Agatha Boelens (* Groningen 9.10.1868; overleden Emmer-Compascuum op 7.9.1901), dochter van Jacobus Joannes Boelens en Theodora Nicolai Smit) uit Groningen. (Zijn vader Abel Abeln wordt hier landbouwer genoemd). Bij de geboorte van een levenloos kind op 28.6.1894 wonen zij in Emmer-Compascuum, óók nog in sept. 1901). Als Johannes hertrouwt te Kloosterburen op 18.2.1903 met Anna Halsema (overl. op 23.8.1937 te Groningen, 67 jaar) wordt zijn naam ook als Abeln geschreven.

Voor mensen die zich uitvoerig willen verdiepen in deze families **Abel(e)n** wil ik verwijzen naar de website:

www.abeln.info/abeln/index_nl.htm. Deze onderzoekers laten ook relaties zien tussen Abelen, Abeln en Abeling. Deze families met gemeenschappelijke voorouders, komen van de Hümmling.

Abelen: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst:

De uitgang van de naam Abelen is ontstaan door gebruikmaking van de 'zwakke genitief', die regelmatig bij Duitse 'patroniemen' voorkomt. Voorbeeld: wanneer iemand met de naam Hemmo een zoon Jan krijgt, dan kreeg deze zoon bij ons vaak de naam Jan Hemmes. Aan de overkant van de grens noemde men de zoon dan – vaker dan bij ons - ook wel Jan Hemmen. Deze uitgang op *-en* noemt men de zwakke genitief. Denk ook aan het verschil tussen de sterke vorm bij 'des konings' [*van de koning*] en de zwakke vorm bij 's Gravenhage [*hage*] (= wildpark) *van de graaf*].

Het is verleidelijk te gaan denken dat een mannelijke voorvader van de familie Abelen afkomstig is van de bijbelse naam Abel, maar dat is meestal niet het geval. De kans is meestal groter - zeker wanneer het hele oude namen betreft van vóór de Reformatie - dat het een samentrekking of verkorting is van de naam Albrecht. Albrecht is op zijn beurt een afkorting van Adalbrecht, gevormd uit de bestanddelen adal (=adel) + beraht (=glanzend).

Samengevat zou je kunnen zeggen dat de naam Abelen de betekenis heeft: nakomeling van de 'adellijke' en 'glanzende'.

Met de naam Abelen zijn verwant **Abeln**, **Abeling** en **Abels**. Deze hebben dezelfde betekenis als Abelen en ze komen zowel in Nederland als Duitsland voor. (In Onstwedde trouwen op 11.7.1893 koopman Johannes Abeln en Hinderika Agatha Boeles en op 1.6.1887 kleermaker Albertus Johannes Abeling met Roelfien Visser).

Bij de volkstelling van 1947 komt de naam **Abelen** in Nederland slechts 89 keer voor, en wel met name in de provincies Drenthe (22 x, bijna allemaal in de gemeente Emmen), Groningen (20 x, vrijwel gelijkmatig verdeeld over gemeente Onstwedde en Vlagtwedde), Overijssel (20 x) en Noord-Brabant (18 x).

Voor wat de provincie Groningen betreft, woont ruim 4/5 deel met de naam **Abelen** in 2006 in de Kanaalstreek.

Het dorpje **Walchum** ligt even over de grens, vlak voor de rivier de Ems (iets ten zuidoosten van Sellingen, en ongeveer ter hoogte van Steinbild).

Familie Berndt van Meppen

CHRISTIAAN BERNDT (schoorsteenveger) en **AUGUSTA SCHWÄKE** komen van Meppen en gaan wonen te Ter Apelkanaal. Van een achterkleindochter, mevr. A. Berndt, hoorde ik dat stammoeder Augusta – die uit een cicusfamilie kwam - het heel moeilijk heeft gehad om daar in de eenzaamheid aan het kanaal te wonen.

Twee kinderen van hen trouwen in de gemeente Vlagtwedde:

- **Johann Gerhart Berndt** (van Meppen, arbeider, schoorsteenveger, 26 jaar) huwt op 16.5.1891 te Vlagtwedde met Johanna Smits (* Vlagtwedde, 18 jaar; dochter van arbeider Johannes Hermannus Smits en Geziena Deiman). In de acte van overlijden van hun zoontje (6 dagen oud) op 31.7.1892 wonen zij in de Klontje(s)buurt te Ter Apelkanaal. Vader Johann Gerhart Berndt overlijdt op 4.5.1913 te Ter Apelkanaal na een val van het dak tijdens zijn werk.

Kinderen van Johann en Johanna die huwen in Zuid-Westerwolde:

- a. **Christian Berndt** (* Vlagtwedde, 26 jaar, smid) huwt op 19.8.1922 te Vlagtwedde) met Helena Tapken (* Vlagtwedde, 21 jaar; dochter van Gerd Hinrich Tapken en Margaretha Zoelman).
- b. **Johannes Hermannus Berndt** (* 1893 Vlagtwedde, smid, 23 jaar) die op 20.1.1917 te Onstwedde huwt met Margaretha Helena Teuben (* 1893 Onstwedde, 23 jaar, dochter van Geert Teuben / Töben en Maria Angela Schuur). (a-b-a t/m d) Kinderen: Johanna Maria (* 1917), Jan Geert (* 1919), Maria Angela (*1920), Johannes Gerrit (* 1923). (Kinderen uit: *“Memoriale – 100 jaar kerkgeschiedenis van Musselkanaal”*)
 - **Fridrich Christian Berndt** (arbeider, [in 1919 landbouwer], * Spiëk in Duitsland, 23 jaar; overl. 22.3.1946) die op 16.5.1891 te Vlagtwedde huwt met Anna Catharina Scholte (* Onstwedde, 26 jaar, dochter van Jan Berend Scholte en Anna Margaretha Nieters).
Het plaatsje Spiëk (ook zo vermeld op een bidprentje) schijnt volgens mevr. A. Berndt te liggen bij de Duits-Poolse grens. Nog niet gevonden helaas! Wie weet meer?
Kinderen die huwelijken sluiten in Zuid-Westerwolde:
 - a. **Johan Bernard Berndt** (* Vlagtwedde, landarbeider, 27 jaar) die op 20.5.1922 huwt met Henderika Kuipers (* Vlagtwedde, 23 jaar; dochter van arbeider Jan Kuipers en Anna Küning).
 - b. **Wilhelmina Augusta Berndt** (* Vlagtwedde, 25 jaar) trouwt op 4.5.1918 te Vlagtwedde met Hermannus Gerhardus Hemmen (* Vlagtwedde, 29 jaar, arbeider; zoon van Johannes Hermann Hemmen en Maria Gesina Westermann).
 - c. **Anna Margaretha Berndt** (* Vlagtwedde, 22 jaar) huwt op 12.7.1919 te Vlagtwedde met Bernardus Eilers (* Vlagtwedde, 22 jaar, timmerman; zoon van timmerman Gerhard Hermann Eilers en Maria Hemmen). Zij woonden o.a. in de AGO-straat in Ter Apel.

Berndt: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst:

De naam **Berndt** is een nederduitse, verkorte vorm van Bernhard. De naam Bernhard is weer

afkomstig van ‘ber(a)nu’ + ‘harti’, wat betekent: moedig als een beer.

In 1947 wonen er totaal 37 gezinnen met de naam Berndt in Nederland, waarvan 18 in de provincie Groningen en 4 in de provincie Drenthe. Alle 18 van de provincie Groningen woonden in Zuid-Westerwolde.

De stad **Meppen** ligt aan de Ems, iets ten zuidoosten van Emmen.

Familie Bruns

(A) van Niederlangen

HERMANN HEINRICH BRUNS (* Niederlangen 21.2.1816, doop Lathen 24.2.1816, overl. 17.3.1849, arbeider; zoon van Friderich Christiaan Bruns (arbeider) en Thecla Schwachermann) huwt op 15.3.1847 te Onstwedde met **MARIA ELISABETH WIELAGE** (* Andrup, 4.9.1818, gem. Haselünne [Dtsld], overl. 28.1.1894, arbeidster, dochter van Johan Heinrich Wielage en Euphemia Poel). Hermann en Maria woonden op de Horsten en de 3e Oomsberg.

Vader Friderich Christiaan Bruns was eerst getrouwd met Engel Lene Strotcker. Zijn ouders waren Johan Berend Bruns en Helena Rupennest, ‘ackerbauers’ te Niederlangen. Johan en Helena trouwden op 14.11.1761 te Lathen. Johan Berend Bruns is een zoon van Herman Bruns en Anna Magaretha.

De ouders van Friedrichs 2^e vrouw Thecla Schwachermann / Schwagermann waren Johan Lucas Schwagermann en Anna Magaretha Stevens, ‘ackerbauers’ te Werlte op de Hümmling.. Friedrich Christiaan Bruns was ‘heuermann’, ‘ackermann’ en later molenaar te Niederlangen. Friedrich Christiaan Bruns en Thecla Schwachermann / Schwagermann hebben o.a. ook nog een zoon Johannus Hermannes Bruns die naar Emmen trok en daar trouwde met Anna Maria Tiben.

Zoon:

- **Jan Hendrik Bruns** (* Onstwedde 15.2.1849, arbeider) trouwt op 30.7.1887 te Onstwedde met Anna Gezina Manning (* Onstwedde, 20 jaar, dochter van Hendrik Anton Manning en Carolina Berends).
Jan Hendrik en Anna Gezina hebben ook enkele kinderen die huwen of wonen in Zuid-Westerwolde:

- a. **Maria Elizabeth Bruns** (* Onstwedde 1888) gehuwd op 27.5.1911 te Onstwedde met Hindrik Arends (* Onstwedde 20.3.1883; arbeider, zoon van Lambertus Arends en Geertruida Otten). Kinderen: Hinderik Lambert (* 1912), Jan Henderik (* 1913), Geertruida (* 1915), Antoon Henderik (* 1918), Herman (* 1919), Lambert (* 1936/7).
- b. **Hendrik Anton Bruns** (* Onstwedde 1890, arbeider; overl. 26.9.1951) die op 24.10 1914 te Onstwedde trouwt met Alida Johanna Margeretha Catharina Twickler (* Onstwedde 1.11.1893; overl. 17.9.1989; dochter van Gerhardus Johannes Twickler en Maria Judith Ei). Zij woonden op de 1^e Oomsberg. Kinderen: Jan Hendrik (* 1915), Anna Gesina (* 1918), Gerhardus (* 1919), Herman Heinrich (* 1922), Maria Judith (* 1924), Maria Elisabeth (* 1927), Jan Geert (* 1930), Johanna Magaretha (* 1932), Carolina (* 1934), Kasper Albertus (* 1935).
- c. **Herman Heinrich Bruns** (* Onstwedde 30.8.1891; overl. 17.2.1977, arbeider) die op 25.5.1918 te Onstwedde trouwt met Maria Catharina Schmitz (* Onstwedde 2.10.1892; overl. 16.10.1972; dochter van Rudolf Gerhardus Schmitz en Geertruida). Zij woonden op de 3^e Oomsberg. Kinderen: Anna Gesina (* 1919), Geertruida Rudolfina (* 1920), Jan Hendrik (* 1921), Maria Gesina (* 1922), Maria Elisabeth (* 1924), Rudolf Gerhardus (* 1926), Herman Heinrich (* 1928), Maria Catharina (* 1931), Henderik Anton (* 1932).
- d. **Carolina Bruns** (* Onstwedde 1893) gehuwd te Onstwedde op 7.5.1921 met Jan Harm Plagge (Odoorn, 31 jaar, landbouwer, zoon van landbouwer Jan Plagge en Anna Catharina Schmitz). Kinderen: Jan Herman (* Onstwedde 1922), Jan Hinderik (* Onstwedde 1924).
- e. Anna Angelina Bruns (* Onstwedde 12.1.1896) gehuwd te Onstwedde 6.4.1918 met Johan Heinrich Hempen (* Onstwedde, 21 jaar, arbeider; zoon van koopman Wilhelm Hempen en Maria Getzina Zomer). Zij woonden op De Horsten. Kinderen: Maria Gesina (*

1919), Anna Gesina (1921), Geertruida (* 1924).

- f. Jan Geert Bruns (* Onstwedde 1897).
- g. Antoon Bruns (* Onstwedde 1899).

(Een aantal aanvullingen heb ik ontvangen van dhr. H.A. Bruns te Musselkanaal).

(B) van Heseperwist

JOHANN BERNARD BRUNS (dochter van Maria Gesina Bruns, vader onbekend, * Heseperwist, kleermaker, 37 jaar) huwt te Vlagtwedde op 6.5.1905 met **CATHARINA JOHANNA NIENHUIS** (* Onstwedde, 39 jaar, modiste). Bij de aangifte van een levenloos kind op 14.10.1906 is Johann Bernard koopman.

Bruns: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst:

De naam **Bruns** komt van Bruhns. Dit is een 'sterke genitief' (dus een s volgend op een voornaam) van de naam Bruhn, afgeleid van Brun. Er zijn 2 verwante verklaringen voor deze naam: het kan (1e) een familienaam zijn, die ontstaan is uit de Duitse roepnaam Brun(o) en (2e) teruggaan op het middelnederduitse 'brun' (uitspraak: broen) met de betekenis glanzend, fonkelend, bruin. In de 2^e betekenis kan het ook in overdrachtelijke betekenis gebruikt zijn waarbij men denkt aan een beer, vanwege zijn bruine vacht.

Het kan ook zijn – en dat geldt voor beide punten – dat het afgeleid is van een algemeen germaans woord dat borstpantser of borstbescherming betekent. Het is dan een leenwoord van de Kelten. (In het Iers komt nog een woord 'bruinne' in de betekenis van borst voor).

In 1947 komt de naam Bruns 527 keer voor in heel Nederland, maar vooral in Noord-Holland (incl. A'dam), namelijk 279 keer. Overijssel en Gelderland kennen resp. 112 en 115 gezinnen met deze naam. Voor de rest scoort de naam laag. Groningen 31 keer en Drenthe 10 keer. Binnen de provincie Groningen scoort de gemeente Onstwedde het hoogst namelijk 20 keer, maar de gemeente Vlagtwedde slechts 2 keer.

De naam **Brüns** komt in 1947 slechts 5 keer voor in de provincie Groningen en wel 2 x in de gemeente Onstwedde en 2 x in de gemeente Vlagtwedde. In Drenthe slechts 1 keer.

Dit kan te maken hebben met de schrijfwijze van de naam. In het Duits is een umlaut (dubbele punt op de klinker) nodig om de Duitse 'u' (normaal als 'oe' uitgesproken) een 'u'-klank te geven. In het Nederlands echter niet, dus kon deze dubbele punt gemakkelijk verdwijnen.

Een voorbeeld van het door elkaar gebruiken is het volgende: Bij het huwelijk van Maria Catharina Bruns (* Roelage [boven Ter Apel], 26 jaar) en Johann Rudolf Hoge op 12.8.1899 te Vlagtwedde wordt haar vader Johann Frans Bruns (landbouwer) genoemd. Als deze vader overlijdt op 1.8.1900 te Roelage) dan heet hij ook Johannes Franciskus Bruns, maar wanneer zijn zoon Herman Heinrich Brüns op 66-jarige leeftijd te Roelage overlijdt dan wordt zijn vader Johann Frans Brüns genoemd. Bij de geboorte van een levenloos kind op 10.4.1866 heet hij ook Brüns. De naam Brüns komt verder relatief weinig voor.

Het dorp **Niederlangen** ligt even over de grens bij Ter Apel. Niederlangen wordt al in het jaar 1000 genoemd in de boeken van het klooster Corvey / Weser. **Hesepertwist** ligt over de grens bij Nieuw-Schoonebeek.

Familie Deiman(n) van Dankern

JOHANN HERM DEIMANN (* Dankern, 33 jaar, landbouwer, later molenaar; zoon van Wilhelm Deimann en Maria Gesina Ross) trouwt op 22.9.1849 te Vlagtwedde met **ANNA MARGARETHA HAKE** (31 jaar, Rütenbrock; dochter van landbouwer Hermann Hake en Walburgis Colmer).

Gehuwde kinderen in Westerwolde:

- **Anna Maria Deimann** (* Vlagtwedde, 27 jaar, dienstmeid) trouwt te Vlagtwedde op 9.12.1869 met Jan Harms Berends (* Odoorn, 32 jaar, arbeider; zoon van Antoon Berends en Anzjntje Tieben).
- **Jan Willem Deiman** (* Vlagtwedde, 28 jaar, schipper) trouwt te Vlagtwedde op 6.5.1872 met Maria Catharina Menke (* Rütenbrock, 24 jaar; dochter van Johann Heinrich Menke en Gertrud Ahlers).

Zij hebben ook weer kinderen die in Westerwolde huwen of wonen:

- a. **Herman Deiman** (* Onstwedde, 26 jaar, arbeider) trouwt Vlagtwedde 25.2.1899 met Johanna Helena Anna Brand (* Lathen, 28 jaar; dochter van Hermann Brand en Margaretha Liesing). Herman Deiman hertrouwt

17.1.1903 te Vlagtwedde met Maria Helena Stanneveld (* Vlagtwedde, 20 jaar; dochter van Lebartus Stanneveld en Susanna Catharina Terveen).

- (a) **Margaretha Deiman** (* Vlagtwedde, 21 jaar) die huwt op 6.1.1917 te Vlagtwedde met Piet Hofstra (* Vlagtwedde, 25 jaar, machinist; zoon van Egbert Hofstra en Trijntje Pollemans).

- (b) **Willem Deiman** (* Vlagtwedde, 23 jaar, arbeider) die op 18.8.1920 trouwt met Elsje Wacht (* Vlagtwedde, 20 jaar; dochter van Wilhelmina Wacht).

- b. **Hinderikus Deiman** (* Ter Apel. overl. Groningen 20.4.1929 [53 jaar], kleermaker, wonend te Ter Apel) gehuwd met Regina Feltkamp.

- **Maria Gezina Deiman** (* Vlagtwedde, 23 jaar, naaister) trouwt op 15.11.1876 te Vlagtwedde met Johann Bernard **von Hebel** (* Altenberge, 28 jaar, timmerman; zoon van timmerman Heinrich **von Hebel** en Anna Maria **Hölscher**).

Zij hebben de volgende in Westerwolde gehuwde kinderen:

- a. **Margaretha van Hebel** (* Vlagtwedde, 24 jaar) die op 18.04.1902 te Vlagtwedde trouwt met Rudolf Pragt (* Onstwedde, 33 jaar, timmerman; zoon van timmerman Johannes Pragt en Maria Wijnands).
- b. **Anna Helena von Hebel** (* Vlagtwedde, 25 jaar) die huwt op 27.8.1908 te Vlagtwedde) met Geert Scholtens (* Odoorn, 23 jaar, manufacturier; zoon van Jan Derks Scholtens en Gezina Abeln).
- c. **Gesine von Hebel** (* Vlagtwedde, 25 jaar) die op 26.4.1912 te Vlagtwedde huwt met Albertus Johannes Kerkhof (* Vlagtwedde, 24 jaar, koopman; zoon van wegwerker Albert Kerkhof en Berendina Wilhelmina Wolbes).
- d. **Anna Maria von Hebel** (* Vlagtwedde, 37 jaar) die op 4.8.1916 te Vlagtwedde trouwt met Pieter Klein (* Vlagtwedde, 30 jaar, brievenbesteller; zoon van arbeider Jan Klein en Jeltje Eleveld).
- e. **Christina Catharina von Hebel** (* Vlagtwedde, 29 jaar) die op 30.8.1918 te Vlagtwedde trouwt met Gerhardus Jo-

- hannes Kerkhof (* Vlagtwedde, 28 jaar, kommies belasting; zoon van Albert Kerkhof en Berendina Wilhelmina K/Wolbes).
- f. **Agnes von Hebel** (* Vlagtwedde, 30 jaar) die huwt met Heinrich Weinands (* Onstwedde, 33 jaar, wachtmeester; zoon van Johan Rudolf Weinands en Anna Catharina Boven).
- **Geert Deiman** (* Vlagtwedde, 29 jaar, molenaar) trouwt op 5.10.1877 te Vlagtwedde met Engelina Magrietha Westen (* Vlagtwedde, 25 jaar; dochter van koopman Petrus Westen en Magaretha Elisabeth Perk).
 - **Frederik Deiman** (* Vlagtwedde, 30 jaar, voerman) trouwt op 30.7.1881 te Vlagtwedde met Franciska Mageretha Gesina von Hebel (* Altenberge, 29 jaar; zuster van bovengenoemde Johann Bernard von Hebel).
 - a. **Maria Deiman** (* Vlagtwedde, 27 jaar) die op 7.5.1910 te Vlagtwedde trouwt met Hermanus Bernardus Gerhardus Stiekema (* Onstwedde, schilder; zoon van schilder Hinderikus Stiekema en Berendina Klumpker). (Hierbij wordt ook nog vermeld dat moeder Franciska rijtuigverhuurster is).
 - b. **Anna Margaretha Deiman** (* Vlagtwedde, 26 jaar) die op 2.9.1911 te Vlagtwedde trouwt met Martin Weinans (* Rütenbrock, 29 jaar, smid; zoon van Rudolf Weinans en Maria Gesina Kolmer).
 - **Bernardus Deimann** (* Vlagtwedde, 45 jaar, molenaar, weduwnaar van Margarietha Schoe) trouwt 23.11.1901 te Vlagtwedde met Anna Adelheid Scholte (* Emmen, 28 jaar, dochter van smid Petrus Scholte en Anna Adeleid Deiman.

Deiman: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst:

In 1947 woonden er totaal 43 personen met de naam **Deiman** in de provincie Groningen. In de gemeente Vlagtwedde (20x), Sappemeer (8x), Onstwedde (6x), Winschoten (5x), Groningen (3x) en Nieuwe Pekela (1x). In Drenthe komt de naam 15x voor, waarvan 14x in de gemeente Emmen.

Volgens informatie op de website: www.familienaam.nl waren er in Nederland in 1993 totaal 71 telefoonaansluitingen met de naam Deiman, met een accent op de provincie Groningen. In de provincie Groningen waren zij verdeeld over de gemeentes (1^e) Vlagtwedde, (2^e) Winschoten, (3^e) Stadskanaal, (4^e) Groningen en (5^e) Hoogezand.

Op dit moment is de volgorde van de gemeentes: Stadskanaal (11 x), Winschoten (7 x), Vlagtwedde (5 x), Hoogezand en Groningen (beide 4 x), Pekela en Bellingwedde (beide 1 x). Uit bovenstaande blijkt een verschuiving. Lag eerst het centrum bij gemeente Vlagtwedde, nu is dat gemeente Stadskanaal.

De naam **Deiman** kan een patroniem zijn van de voornaam Dei(ne). Met de uitgang -ma of -man. 'Dei' is dan de eenstammige verkorting van 'degin', wat 'held' betekent. Soortgelijke betekenissen zitten in de namen Degenhard, Deinert en Denert, welke neerkomen op 'sterke held'. De oudste betekenis is 'kind' of 'jongen', met de ontwikkeling naar 'knaap', dienaar, 'jonge strijder', 'held' of 'leenman'.

Dankern ligt iets ten zuiden van de weg Ter Apel – Haren (D), een aantal kilometers voor Haren.

Wordt vervolgd

(On)gepast Gedrag

G. Luth

Ingekorte versie van de toespraak gehouden bij de presentatie van het boek *(On)gepast Gedrag* in het Klooster ter Apel op 14 oktober 2006

Geachte voorzitter, bestuur, leden van de Vereniging voor Genealogie en Historie Westerwolde, en verdere belangstellenden.

Toen onze voorzitter, de heer Bergman, mij op 30 mei belde was ik blij verrast dat het bestuur van de vereniging een bijzondere vergadering wilde inlassen om de heer Wegman de gelegenheid te geven zijn boek over Vriescheloo te presenteren en om mij de mogelijkheid te bieden *(On)gepast Gedrag* te presenteren.

(On)gepast Gedrag is een boek over 200 jaar calvinisering en sociale disciplineren in de classis Oldambt en Westerwolde van circa 1600 tot 1800.

Dat deze presentatie in dit klooster, een museum voor kerkgeschiedenis en religieuze kunst, kan worden gehouden doet mij plezier. Een ideale plek!

Hoe ben je gekomen tot dit boek?

Deze vraag wordt mij veel gesteld.

Laat ik allereerst zeggen dat iemand die zo'n boek schrijft van 880 pagina's lichtelijk gestoord moet zijn.

Wie schrijft er nu zo iets? Godsdienst is niet een 'hot' onderwerp en de geschiedenis ervan nog minder. En er over praten is maar gevaarlijk want een oud advies luidt 'als je geen ruzie wilt, praat dan nooit over politiek en godsdienst'.

Vandaar dat ik vooraf zeg dat het niet mijn bedoeling is iemand te grieven of te beledigen. Mocht u het toch zo ervaren, bij voorbaat mijn excuus.

In 1905 promoveerde ds. G.A. Wumkes, predikant van Zeerijp, op *De Gereformeerde Kerk in de Ommelanden tussen Eems en Louwers*.

Waarom is er nooit een soortelijk boek over het Oldambt en Westerwolde verschenen? Ik vond

het hoog tijd voor een soortelijk boek over deze streek.

Om bovenstaande vraag te beantwoorden, moet ik bij het begin beginnen.

Mijn moeder vertelde vaak over haar familie, in het bijzonder over één van haar overgrootvaders (geb.1817) en over de enige broer van haar moeder die was doodgeslagen. Een trauma waar mijn grootmoeder nooit overheen is gekomen. Trauma's werken door in de kinderen. Ik denk niet dat ik getraumatiseerd ben maar in die verhalen ligt mogelijk het begin van mijn belangstelling voor het verleden. Dank zij mijn moeder, Grietje Engelkes.

Als kind van de lagere school ben ik vaak over het kerkhof in Sellingen gelopen en heb de grafstenen en grafpalen daar bekeken en de opschriften gelezen. Achter elk gedenkteken ging een persoon schuil. Hoe zou zijn of haar leven zijn geweest? In wat voor wereld leefden zij?

Vooraf interessant waren de grote grafzerken van de 'notabelen'. Hele rijen naast elkaar van de families Tees, Boels, Ter Borg, Hesse en Harding. Aan de grootte van de zerk kun je de status aflezen die de betreffende persoon tijdens zijn leven in de dorpsgemeenschap heeft genoten. De graven zijn daarvan stille getuigen. Daarom is het zo jammer dat de gemeente oude graven wil ruimen. Waar kun je een betere indruk krijgen van het aanzien van de sociale bovenlaag in de tweede helft van de 19e eeuw en in de eerste helft van de 20ste eeuw, dan op het kerkhof. Een kerkhof zegt veel over de plaatselijke geschiedenis. Een kerkhof zou een cultuur monument moeten zijn, net als de joodse kerkhoven.

Het verleden boeit mij. Maar op de lagere school was geschiedenis voor mij iets dat in Holland gebeurde. De Geuzen, Willem van Oranje, Johan van Oldenbarneveldt, enz.

Ik heb mensen gehoord die zij zeiden als het over het verleden ging, daar praten we niet meer over, 'doar zit de west in'. Dat is geweest.

Je kunt niet echt leren van de geschiedenis maar het kan wel je leven verrijken.

Ik geniet als ik vind dat ds.Brands van Sellingen in de inventarisatie van zijn bouw- en hooilanden schrijft dat hij als huur heeft bedongen: 2 jonge hanen en 'hozen te breien'. Zo ging het toen in het midden van de 18e eeuw. Toen was er weinig geld daarom was betalen in natura dé oplossing.

Ik ben altijd jaloers als Engelsen mij vertellen dat zij voorouders hebben gevonden in het Domesday book. Dit is een inventarisatie van alle gronden en woningen in Engeland omstreeks 1085. 1085!

Groot was mijn plezier toen de Wegmannen kwamen met het 'Hoenderregister'.

Daarin kun je lezen wie ca. 1570 in de verschillende dorpen woonden en meestal is ook nog bekend waar. Geweldig! Daarom zijn de geres-taureerde boerderijen in Smeerling en het Slaitenhoe in Onstwedde ook zo interessant.

Misschien is dit alles alleen maar romantiek.

Zo kon ik vroeger wegdromen bij een hunebed. Wie hebben die gebouwd en hoe was dat mogelijk. Misschien is de verwondering over het hoe en waarom nog belangrijker dan de antwoorden op die vragen.

Zolang we ons blijven verwonderen zullen we ons nooit vervelen. Er is altijd wel iets waar je meer van wilt weten. Daarvoor en daarom zijn encyclopedieën geschreven, daarom hebben we nu internet.

Op weg naar Oost-Friesland en de Oostzee heb ik deze zomer in het Reiderland, hier dicht over de grens, genoten van de prachtige kerken met vrijstaande klokkentorens. En je vindt er vrijwel altijd een plaquette met daarop de belangrijkste gegevens: wanneer gebouwd, vernieuwd of vervangen, de bouwstijl en iets over het orgel. Zij die bijvoorbeeld mee zijn geweest met de excursie naar Krummhörn onder leiding van Jochem Abbes weten wat ik bedoel.

Kerken zijn onze oudste cultuurmonumenten. Westerwolde mag er trots op zijn.

We moeten ons verleden koesteren. Natuurlijk kunnen we niet alles bewaren, maar ik genoot toen ik in Duitsland in een plaatsje bij veel akkers een roestvrije stalenplaat zag staan met daarop gegraveerd de naam van de akker, de betekenis van het woord en wanneer die naam voor het eerst was vermeld.

Dat ik belangstelling heb voor veldnamen zal duidelijk zijn, maar ik wil nog graag een stap

verder gaan. Het zou prachtig zijn als de taalgeleerden ons de betekenis van plaats- en veldnamen konden vertellen en uit welke taal of tijd die stammen. Wat betekent Laude, de bril (in Ter Haar), de beuge even ten zuiden van Ter Wisch, enz. Als we dit wisten zouden we nog dieper kunnen doordringen in ons verleden.

Ik vergelijk mijn bronnenonderzoek met iemand die zijn stamboom wil uitzoeken.

Bij stamboomonderzoek begin je bij jezelf.

Op je kwartierstaat ben jezelf nummer één; alle voorgaande personen hebben bijgedragen tot het feit dat je er bent, dat je bestaat. Bij het maken van je kwartierstaat ben je bezig met een zoektocht naar jezelf, naar je oorsprong, jouw verleden, het verleden.

Genealogie is een interesse net als postzegels verzamelen. Een nieuwe zegel kopen om je verzameling te vergroten geeft de verzamelaar plezier. De genealoog geniet van het vinden van een voorvader. Kleine genoegens zijn ook genoegens.

Als je graaft in het verleden ben je dus bezig met je 'roots', met je afkomst, maar ten diepste ben je op

zoek naar jezelf. Kijk maar naar die t.v. programma's, waarin kinderen op zoek gaan naar hun natuurlijke vader of moeder. Je wilt weten wie je bent en het helpt als je weet waar je vandaan komt.

Het verleden van jouw voorouders is ook jouw verleden.

(On)gepast Gedrag is een zoektocht naar het verleden van Westerwolde en het Oldambt.

Het grootste genoegen is meer over een voorouder te vinden dan geboorte-, huwelijks- en overlijdensdata. Je zoekt naar het individu er achter.

Ik durf te stellen dat wanneer je meer over je voorouders weet, je meer geniet.

Na deze beschouwing terug naar de periode tussen 1970 en 1980. Toen ben ik begonnen aan mijn genealogie. Eerst ben ik bepaalde familie verhalen in archieven gaan natrekken. En hoe meer je weet hoe meer vragen er op je afkomen. Daardoor ging ik steeds serieuzer aan mijn stamboom werken. Daarbij bleek dat ik afstamde van ds. Johannes Wilhelmus Brands die in 1734 in Sellingen is gekomen en er tot zijn dood in 1764 is gebleven. Dit feit bracht mij bij de kerkelijke archieven, waarvan dit boek uiteindelijk de weerslag is.

De opmars van de Hervorming

Hoe is die overgang geweest van rooms-katholiek naar gereformeerd in Oost-Groningen. Het weinige dat we erover weten vindt u voor een groot deel in dit boek. Hier volgt wat achtergrond informatie.

De Hervorming begon op 31 oktober 1517 toen Maarten Luther zijn 95 stellingen aan de deur van de slotkapel in Wittenberg (Duitsland) spijkerde... Zijn stellingen werden gevoed door een algeheel heersend gevoel van onbehagen over de R.K. kerk en haar praktijken. Daar wordt hier verder niet op ingegaan. Luther en zijn actie hadden een enorme 'impact'. Zijn leer verbreidde zich snel:

Reeds in 1519 werd in Osnabrück (de stad van de bisschop van Westerwolde) gepreekt in de trant van Luther.

In 1525 werd in Zürich de mis afgeschaft.

In 1526 werd in Hessen de Reformatie ingevoerd. (Wiesbaden, St. Goar)

In 1543 werd in Osnabrück een Reformati-sche kerkorde ingevoerd. Dit werkte door in alle geledingen van de maatschappij.

In 1544 gebeurde dit ook in Emden.

Dit alles gebeurde in Duitsland. In Nederland gebeurde alles veel later. Tussen 1550 en 1560 zijn er wel al calvinisten uit de Lage Landen naar Londen uitgeweken en later ook naar Emden.

Dan komt de Beeldenstorm in 1566.

De ontevredenheid over de R. K. kerk kwam tot een uitbarsting in de beeldenstorm, begonnen in Steenvoorde, een plaats die nu in Noord-Frankrijk ligt. De beeldenstorm was mede een gevolg van de hongersnood van dat jaar; de algemene malaise en werkloosheid en de daaruit voortvloeiende armoede. Dus tegen de enorme rijkdom van de kerk en de verkwisting daarvan door haar personeel.

Die uitbarsting kwam dus niet omdat men vrijheid van godsdienst eiste.

Na de beeldenstorm van 1566, stuurde Philips II Alva om de Nederlanden een lesje te leren. De graven van Egmond en Ho(o)rne werden onthoofd. Willem van Oranje ontsprong de dans door tijdig naar het stamslot op de Dillenburg te vluchten.

Twee jaar later in 1568, had Willem van Oranje een leger samengesteld dat de strijd moest aangaan met Alva. Dan volgt de slag bij Heiligerlee. En Adolf, een broer van Willem van Oran-

je, sneuvelt. ('Graaf Adolf is gebleven in Friesland in de slag.' De ouderen kennen deze regel nog wel uit het Wilhelmus).

Aan Staatse zijde sneuvelde graaf van Aremberg, hij was o.a. Heer van Westerwolde.

De 80-jarige oorlog was begonnen. In Heiligerlee 'of all places'.

Een gevolg van de overwinning van Alva was dat alle calvinisten uit Groningen voor hun leven moesten vluchten. Velen gingen naar Emden. Tussen 1568 en 1594 vluchtten ca. 6000 protestanten naar deze havenstad (op een bevolking van 16.000).

Een enorme toevloed van mensen en kapitaal zorgde daar voor welvaart.

Tijdens het stadhouderschap van Rennenberg, stadhouder van Groningen, Friesland en Drenthe (ca. 1577-1581) werden na verloop van tijd de regels tegen protestanten minder streng toegepast. Vandaar dat veel calvinisten vóór 1580 naar Groningen waren teruggekeerd. Maar in dat jaar pleegde Rennenberg 'verraad' zoals het genoemd wordt. Eigenlijk ligt het anders. Rennenberg was Rooms, maar tegen het Spaanse streven naar een sterk centraal bestuur.

Vanaf het begin van de strijd waren protestanten en rooms-katholieken tegen Spanje geweest. Willem van Oranje is nooit van plan geweest een calvinistische staat te stichten. Hij vocht voor een land waar ieder vrij zijn eigen godsdienst mocht belijden.

Maar in de loop van de tijd verhardden de standpunten. Tegen 1580 was vrijwel ieder die tegen Spanje was calvinist. En was je rooms-katholiek dan was je vast en zeker Spaans gezind en dus voor calvinisten onbetrouwbaar. Deze verharding leidde er toe dat de anti-Spaanse, maar roomse Rennenberg in 1580 'verraad' pleegde. Het was het gevolg van de radicalisering van de strijd waarin hij niet mee kon gaan. Dus vanwege het wij- en zij- denken. Net als in 1568 moesten ook in 1580 de calvinisten van Groningen opnieuw hun heil elders zoeken.

1594

Na een lange strijd met afwisselend succes werd Groningen pas in 1594 door Prins Maurits veroverd.

Dit had tot gevolg dat Stad en Lande onderdeel werden van wat later de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden ging heten. De verovering werd beklonken met de akte van

Reductie en Wederkeer. Eén van de bepalingen uit die akte was dat in Stad en Lande de Gereformeerde Kerk voortaan het meest begunstigde kerkgenootschap werd.

De rooms-katholieken, doopsgezinden en lutheranen werden voortaan slechts gedoogd.

De gereformeerden die daarna uit Emden terugkeerden, hadden daar deel uitgemaakt van de Gereformeerde Kerk. Zij brachten als het ware hun blauwdruk mee voor Groningen. Men noemde Emden dan ook de moederkerk.

Vergeleken met Emden had Groningen een achterstand van 50 jaar (1544 tot 1594).

Groningen en godsdienst

Groningen staat bekend als een grotendeels onkerkelijke provincie. Daarom is het verrassend dat deze provincie in het verleden op bepaalde gebieden een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van het protestantisme:

- a. 1594 Gereformeerd geworden.
- b. 1614 De Hoogeschool in Groningen gesticht. Dit gebeurde vooral om predikanten te kunnen opleiden. Bij het zoeken naar professoren ging Groningen voor een zwaargewicht: Gomarus werd professor in de theologie. Hij was de voorman van de Contra-Remonstranten en de man van de Synode van Dordrecht, dus van de preciezen, zeg maar de 'fijnen'.
- c. 1637 Ucko Wallis, de 'gehate' wederdoper, werd verbannen. Wallis schreef veel als leider van de strenge 'ucowallisten'. Zij veroordeelden weelde, de mannen lieten hun baard staan en namen de onderlinge voetwassing bij het avondmaal letterlijk. Hij is begraven in Woldendorp.
- d. 1735 (ca.) Het Piëtisme van ds. Schortinghuis in Midwolda.

Piëtisme is bevindelijkheid. Daarmee wordt bedoeld dat het er in geloofszaken om gaat wat men zelf doorleeft en ervaren heeft. Vrij vertaald gaat het niet om het hoofd maar om het hart. Men vraagt elkaar bijvoorbeeld 'hoe voelt het dat Jezus je verlosser is?'

Schortinghuis kon niet onbesproken blijven, omdat er op de classis een tweestrijd ontstond tussen zijn voor- en tegenstanders. Dit liep zo hoog op dat de classis onder toezicht werd gesteld.

De piëtisten kwamen bijeen bij iemand thuis. In deze huisdiensten ging vaak een

'begenadigd' spreker voor. Zo lang zij in kleine groepen bijeenkwamen liet men hen met rust. Maar waren het grote groepen dan kreeg de diaconie veel minder geld binnen voor de armen. Dat deed zeer.

Na 1800 (deze tijd valt buiten het bestek van dit boek) moeten nog gemeld worden:

- e. 1834 Ds. De Cock te Ulrum: Afscheiding. Zijn volgelingen werden 'cocksi-anen' genoemd.
- f. De Groninger Richting. De aanhangers benaderen de bijbel meer verstandelijke (niet het hart maar het hoofd).

De Gereformeerde kerk

Niet alleen geloofden de mensen in 17e en 18e eeuw vrijwel allemaal in het bestaan van God, de duivel en straf voor de zonden, maar men probeerde veelal ook te leven volgens bijbelse normen.

In 1594 kwam er een volkomen nieuwe kerk. Deze kerk ging Gereformeerde Kerk heten, want de gereformeerden beschouwde hun kerk als een hervormde, een gereformeerde rooms-katholieke kerk.

Tot 1816 heetten de calvinistische kerk: Gereformeerde Kerk. In dat jaar heeft Koning Willem I de kerk strenger georganiseerd. Er kwam zelfs een minister voor godsdienstsaken. En de oude Gereformeerde Kerk heette voortaan 'Nederlands Hervormde Kerk'.

De Gereformeerde Kerken zijn pas na 1834 ontstaan ten gevolge van de Afscheiding van ds. De Cock in Ulrum. Daar moeten we de protestantse kerk van vóór 1800 dus niet mee verwarren.

De Gereformeerde Kerken zijn onlangs opgegaan in de Protestantse Kerk Nederland, de PKN.

Nu iets over het boek

In 1594 kwam er een volkomen andere kerk. De calvinisten erkennen geen paus of bisschop. Dus geen kerkelijke leiding van boven naar beneden. In 1595 kreeg de Gereformeerde Kerk drie bestuurslagen:

- Kerkenraad (op plaatselijk niveau; alleen lidmaten konden in de kerkenraad gekozen worden).
- Classis (op regionaal niveau; alleen predikanten namen hieraan deel).
- Synode (op provinciaal niveau; bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende classes van Stad en Lande).

Maar de synode kon niet van boven naar beneden dicteren. In elk kerspel was de kerkenraad autonoom. (Kerspel of carspel betekent kerkdorp, parochie). De predikant stond formeel niet boven de kerkenraad. Dit college moest toezicht houden op wat de predikant van de kansel verkondigde.

De kerkenraad moest de zuiverheid van de avondmaalsgemeenschap waarborgen. Men streefde naar harmonie en naar een samenleven in broederlijke liefde.

De kerk greep hoog. Zoals altijd was ook toen de geest gewillig, maar het vlees zwak.

Wie zich bezondigd had aan dronkenschap, ruzie, verdachtmaking en buitenechtelijke seksualiteit had de zuiverheid van de gemeenschap verstoord.

Hierbij ging het er niet zozeer om wat men wel of niet deed of had gedaan maar veel meer of de misstap door een lidmaat begaan, aanleiding had gegeven tot ergernis. De vraag was meestal dan ook of de mensen zich aan iemands gedrag hadden geërgerd.

Want door een misstap van een lidmaat, raakte de hele avondmaalsgemeenschap in opspraak. Godsvolk werd onderwerp van roddel en insinuaties. Daarmee werd indirect God zelf bespot. Dat moest te allen tijde worden voorkomen.

De avondmaalsgemeenschap werd gevormd door de kerkenraad en de lidmaten.

Calvinisering en disciplinering

A De classis

Dit boek is vooral gebaseerd op de notulen van de Classis Oldambt en Westerwolde.

Het woord classis is Latijn en betekent: bijeenroepen.

De classis van de Gereformeerde Kerk was een college, bestaande uit afgevaardigden van de verschillende kerspelen. In de 17e en 18e eeuw gingen uitsluitend de predikanten naar de classis-vergaderingen.

De classis was heel belangrijk voor het functioneren van de kerk. En vergeet niet dat iedereen bij de kerk hoorde. Zelf duidde de overheid de classis aan als de zenuwen van de kerk. Men noemt haar ook wel de hoeksteen van de Gereformeerde Kerken.

Stad en Lande (prov.Groningen) kregen in 1595 zeven classes:

1. De Stad met het Gorecht

2. Appingedam
3. Loppersum
4. Middelstum
5. Marne
6. Westerkwartier
7. Oldambt en Westervolde (Zo werd Westerwolde destijds genoemd).

Westerwolde was te klein om zelfstandig een classis te vormen, daarom werd het bij het Oldambt gevoegd. De classis Oldambt en Westerwolde was de grootste classis in Stad en Lande. In deze regio groeide het aantal gemeenten in loop der eeuwen door het ontginnen van het veen in de veenkoloniën en door de aanleg van schansen.

Aantal kerspelen:

Jaar	Oldambt	Westerwolde	totaal
1600	9	4	13
1610	13	10	23
1630	14	11 (Nieuweschans er bij)	25
1710	21	11	32

Het dagelijks bestuur van de classis bestond uit negen personen. Een voorzitter, een vicevoorzitter, een scriba en verder nog zes predikanten.

De classisvergaderingen waren een belangrijk middel om de predikanten zo veel mogelijk op één lijn te krijgen. Men sprak elkaar aan met 'broeder'.

Per jaar kwam men vier maal bijeen. Driemaal in Scheemda of Winschoten en de herfstvergadering werd altijd in Wedde gehouden.

Maar hoe werkte de classis?

De broeders zaten op volgorde van anciënniteit. Dit bepaalde ook de volgorde van het spreekrecht. De senioren hadden het dus voor het zeggen wat in de zeventiende en achttiende eeuw heel gewoon was. Wie voor zijn beurt sprak werd beboet. Ook op te laat komen en op absentie stond een boete.

Dit alles geeft niet de indruk dat de predikanten erg warm liepen voor de classis. Een hoogtepunt van

de vergadering was de middagmaaltijd, 'classicale maaltijd' geheten. Vaak waren deze overvloedig, wat aanleiding gaf tot ergernis. Als hier naar gevraagd werd verklaarden de broeders van het Oldambt en Westerwolde 'de classicale

maaltijden geschieden bij ons zonder overdaad'.

De classis had bepaalde bevoegdheden. Allereerst het bewaken van de toegang tot de kansel. In de zeventiende eeuw waren er veel rondtrekkende predikers. De classis moest er voor waken dat niet iedereen die zich predikant noemde in de kerk kon voorgaan. Daartoe had zij het recht examens af te nemen. Wie predikant wilde worden moest slagen voor twee examens.

1. De eerste was meer een formaliteit: Was een student theologie afgestudeerd op de Hoogeschool van Groningen (of Franeker) dan vroeg hij aan de classis toestemming om examen te mogen doen. Hij moest dan zijn diploma kunnen overleggen en een verklaring van zijn kerkenraad dat hij minstens twee jaar lidmaat was. Bleek dit in orde te zijn dan was hij geslaagd en mocht hij zich proponent noemen. Hij mocht dan preken om zo een beroep te krijgen.
2. Als de proponent een beroep had aangenomen dan moest hij examen afleggen op de classis, waartoe zijn kerkspel behoorde. Een aantal predikanten werd aangewezen om dit examen af te nemen. Daaronder bevonden zich ook enkele predikanten van andere classes. De proponent werd getest op zijn kennis van het Latijn, het Grieks, het Hebreeuws en de belijdenisgeschriften. Bovendien moest hij een preek houden over een van te voren opgegeven tekst. Als hij niet slaagde volgde een herexamen, wat soms zelfs meerdere keren gebeurde.

Op de classis bemoedigde men elkaar en spoorde men elkaar aan vooral de gereformeerde zeden uit te dragen, zoals de zondagsrust.

De classis was ook een beroepsinstantie voor kerkenraden en lidmaten. Lidmaten die vonden dat de kerkenraad hen ten onrechte verboden had aan het avondmaal te gaan, stond het vrij in beroep te gaan bij de classis. De anders vaak voorspelbare vergaderingen worden voor ons dan heel interessant, want de verhoren van de betrokken personen werden vaak nauwgezet genotuleerd, soms zelfs in de directe rede. Zo horen we die mensen als het ware spreken en maken we kennis met hun emoties.

De classisnotulen behoren tot de weinige bronnen die ons de gelegenheid geven heel dichtbij de mensen van de zeventiende en acht-

tiende eeuw te komen. In *(On)gepast Gedrag* kunnen we met hen kennismaken, vooral in deel II.

Niet dat de classis macht had, maar zij kon wel een klankbord zijn en advies geven. Ze nam vaak een verzoenende rol op zich. Het gevolg was vaak eindeloos bemiddelen, waarbij de classis slechts een beroep kon doen op de redelijkheid of het geweten van betrokken partijen. Als twee individuen tegenover elkaar kwamen te staan probeerde de classis de partijen zo ver te krijgen dat zij elkaar 'de verzoenende hand' reikten.

Vaak vervees de classis een zaak terug naar de kerkenraad met het advies de zaak 'naar eigen discretie' af te handelen.

Dit was bijvoorbeeld ook het antwoord, toen er gevraagd werd hoe te handelen als ouders een kind wilden laten dopen, maar weigerden de doopvragen te beantwoorden. (Vergeet niet dat iedereen gedoopt moest zijn).

Als b.v. een predikant en zijn gemeente tegenover elkaar kwamen te staan en niet tot verzoening konden komen, verleende de classis haar medewerking om de predikant los te maken van zijn gemeente en hem elders de kans te geven opnieuw te beginnen, want bij disharmonie loopt de kerk leeg.

De beroepsinstantie voor de classis was de Algemeen Provinciale Synode. Zij vergaderde het ene jaar in Groningen en het andere in Appingedam. Deze vergaderingen duurden meerdere dagen.

B Disciplineren

De kerk had geen macht maar de gereformeerde overheid kon resoluties en plakaten uitvaardigen en ook boetes opleggen.

Een inventarisatie van uitgevaardigde ge- en verboden laat ons zien hoe de overheid geprobeerd heeft de bevolking te disciplineren, misschien is het beter te zeggen hen te beschaven.

Het Oldambt en Westerwolde stonden rechtstreek onder de Burgemeesters en Raad van Groningen. De leden van deze raad waren soms jaren achtereenvolgens ouderling.

De Burgemeesters en Raad van Groningen vaardigden resoluties en plakaten uit tegen allerlei plaatselijke gebruiken, zoals carnaval vieren, pinkster- en meibomen planten, gebruiken bij geboorte, huwelijk en begrafenissen en andere 'krijtende zonden'. Wanneer de classes plaatselijk uitspattingen signaleerde werden

deze aan de synode doorgegeven. Dit college kon de overheid vaak bewegen die misstanden te verbieden. De uitgevaardigde resoluties en plakaten werden tot vermaning en waarschuwing vanaf de kansel voorgelezen.

Omdat bepaalde de voorschriften en verboden niet werden nagekomen werden ze vele malen herhaald. Het voorlezen van de kansel werd dan een vast ritueel.

Ontfanck van Breucken des Gerichtes Westerwolde van vader en zoon Wegman en Ander Ontfangh van Breucken des Gerichtes Bellingwolde en Blijham van Theo Hofman laten ons zien waarvoor breuken werden opgelegd. (Een breuk was een boete opgelegd wegens een overtreding, te betalen aan de landsheer).

Door deze gegevens per gericht te vergelijken krijgen we een nog beter inzicht in de handel en wandel in onze voorvaderen. Aan deze interessante lectuur is een heel hoofdstuk gewijd.

Deel II

In deel II wordt verslag gedaan van een groot aantal kwesties die op de classis hebben gespeeld. Het is boeiende stof over predikanten en schoolmeester. Sex en drank waren de belangrijkste oorzaken, maar niet de enige.

Onderwijzers zaten vaak in een moeilijke positie. Als een schoolmeester zich misdroeg kon de predikant de uitbetaling van diens wedde tegenhouden. De meesters probeerden hun inkomen wel eens aan te vullen door 'bij te klussen'. De meester in Blijham vond zijn bijbaan als landmeter belangrijker dan zijn eigenlijke kostwinning. Om land te kunnen opmeten liet hij regelmatig de school de school, terwijl de predikant vaak niet eens wist waar hij was en wanneer hij zou terugkomen. Het gevolg van zijn plichtsverzaking was dat hij werd ontslagen.

Meester Houwing van Pekela vulde zijn inkomen aan door tabak te verkopen. Dit werd hem verboden.

Hier volgt een stukje om een indruk te geven van de leef- en denkwereld in de tweede helft van de zeventiende eeuw en nog wel in Finsterwolde.

Ds. Burger

De classis had geen macht, maar dat betekende niet dat zij geen gevoel had voor theater, zodat

zij toch op zijn minst kon imponeren. Ten minste zo komt het op ons over.

Dominee Burger van Finsterwolde heeft het zo bont gemaakt dat hij uit het ambt wordt gezet. Ondanks alles blijft de gemeente achter hem staan. Omdat dit voor de classis altijd een belangrijk gegeven was, wil zij zich daarvan zelf overtuigen. Daarom wordt een commissie bestaande uit de predikanten van Eeksta, Beerta, Westerlee, Midwolda en Scheemda benoemd, die in de vroege morgen van 27-07-1687 van Winschoten naar Finsterwolde reist. Van tevoren had de commissie haar komst naar Finsterwolde huis aan huis laten aankondigen. Tegen de aangegeven tijd wordt daar de kerkklok geluid en een grote menigte van mannen en vrouwen gaat naar het godshuis.

De preses ds. Oostbroeck van Eeksta gaat eerst voor in gebed. Daarna wordt aan de kerkenraad gevraagd:

1. 'Is er iemand, waarmee ds. Burger niet verzoend is?'

Toen niemand antwoordde heeft de preses dezelfde vraag tot driemaal toe herhaald. Omdat er een algemeen stilzwijgen was, werd gevraagd of er iemand aanwezig was van degenen die destijds zeer tegen het aanblijven ds. Burger gekant waren. Omdat niemand verscheen hebben de ouderlingen verklaard dat zij allen weer met ds. Burger verzoend waren.

2. Heeft ds. Burger, na de laatste synodevergadering 'een hertelijke berouw en voorbeeldige boetvaardigheid in een heilige wandel betoond, zoals de syode hem had opgedragen?'

De hele gemeente antwoordt dat hij zich voorbeeldig heeft gedragen en dat er 'blijken genoeg waren van zijn berouw'.

3. Als het God mocht behagen, dat ds. Burger opnieuw tot uw predikant wordt beroepen, 'of gij dan wel zou kunnen gedogen, nu hij zelf zonden heeft begaan, dat hij u in het openbaar of privé zou bestraffen, zonder op hem toe te passen wat Christus tot de farizeeën zei 'doet naar zijn woorden en niet naar zijn daden'.

Hierop werd geantwoord dat zij hem 'geerne' wilden aannemen als hun leraar en zij wisten wel, dat hij zijn ambt als dienaar Gods moest waarnemen en de zonden bestraffen en zo zouden zij het ook van hem aannemen.

Hierop is de samenkomst met dankzegging tot de Heere gesloten en kreeg ds. Burger opdracht

van de commissie met enkele kerkenraadsleden naar Winschoten te volgen. Hier werd de vergadering 's middags voort gezet.

Ds.Brands

In het begin van mijn naspeuringen ontdekte ik dat ds. Brands van Sellingen een voorvader van mij was.

In de het album studiosorum, een boek waarin de studenten aan de Hoogeschool in Groningen staan vermeld, staat ook waar zij vandaar kwamen. De studiegenoten van J.W.Brands kwamen niet alleen uit Groningen, maar ook uit Oost-Friesland, Bentheim, Hongarije, Engeland en Frankrijk. Omdat er in het Latijn werd lesgegeven was geen taalbarrière.

Het achterhalen van gegevens over Jan Willem Brands heeft mij geïnspireerd de kerkelijke bronnen te gaan bestuderen en het resultaat daarvan is in *(On)gepast Gedrag* te vinden.

Deel I van dit boek is niet bedoeld om van a tot z te lezen. Het is om er in de bladeren en verrast te worden door de bijzondere situaties en vreemde gebruiken die men in de zeventiende en achttiende eeuw als gewoon heeft ervaren.

Slotwoord

De heren C.J. Wegman en Ruud Wegman hebben met hun serie *Westerwolders en hun woningbezit* dit gewest op de kaart gezet.

(On)gepast Gedrag belicht een geheel ander facet; namelijk de predikanten en kerken van Westerwolde en het Oldambt.

De predikanten waren de geestelijke elite van hun tijd. Zij waren leidlieden. Hoe leefden zij en in welke structuren

functioneerden zij en uit welke normen en waarden handelden zij? Dit boek probeert deze vragen te beantwoorden.

Van de meeste predikanten valt weinig te zeggen maar juist de enkelingen, waarover wel veel valt te vertellen, laat ons zien hoe men geprobeerd heeft fouten te corrigeren. Hoe men naar het hogere zocht en naar vrede en harmonie met zichzelf. Maar toch vooral om in de hemel te komen.

Uitreiking

Hierna werd het eerste exemplaar van *(On)gepast Gedrag* uitgereikt aan de heer C.J.Wegman, die ook het exemplaar bestemd voor zijn zoon Ruud Wegman in ontvangst nam.

Hun activiteiten hebben geleid tot de oprichting van de 'Vereniging voor Genealogie en Historie WESTERWOLDE'.

Zonder de vele publicaties van de beide Wegmannen en het platform dat door de vereniging is geschapen had ik dit boek niet kunnen schrijven.

Ere wie ere toekomt.

Het boek kost € 49,95 en is te verkrijgen bij mevr. G. Kuiper-Luth, Dorpsstraat 86 Sellingen, tel. 0599 32 27 92.

Trijntje Wijnholds-Mein

Westerwolds schrijfster

P. Scheper

Schrijfster van streekromans, geboren 11-2-1881 te Scheemda, wonende te Musselkanaal, te Utrecht, te Vlagtwedde en te Bourtange, overleden 15-3-1976 te Utrecht op 95-jarige leeftijd, dochter van Aiko Mein en Roelfien Zuurman. Gehuwd op 15-06-1907 te Vlagtwedde met Jans Wijnholds, landbouwer (1907), geboren op 01-02-1876 te Emmen, overleden op 24-11-1954 op 78-jarige leeftijd. De streekromans die zij schreef speelden in Westerwolde, maar ze schreef in het Oldambsters dialect. In eerste instantie werden de verhalen als feuilleton opgenomen in het Maandblad Groningen en in de Winschoter Courant. Daarna werden ze in boekvorm uitgegeven.

In het voorwoord van haar eerste boek "Aan de waaln van 't ol daip" schrijft mevrouw Wijnholds-Mein: "Doar, waar 't òl daip (Ruiten A, stait op de koarte) deur Westerwòle stroomt,

hebben de dingen, dei hier beschreven worden, zok oafspeult. Zai binnen woar gebeurt, allaine binnen de noamen en ploatsen wat veraandert. De tousanden, zooas dei schildert worden, kennen veur de boetenstoanders wel es vrumd aandoun, moar de Grönnegers en veural de Westerwòlders zellen mit 'n beetje ruierghaid in 't haart de gebeurtenissen deurleem'. Der is wel wat veraandert in de lèste tied, moar hail veul in Westerwòle is nog bleem' zooas dat bie Hinderkoomke en zien noazoaten was."

Dit boek speelt van ongeveer 1865 tot 1895. Het is een familieroman met daarin schilderachtige beschrijvingen van het Westerwolde van die tijd. Onder andere over het Nieuwjaarlopen, het smokkelen van foezel, het reizen naar Winschoten, maar ook over de kleding en de gewoontes.

Ze heeft de volgende boeken geschreven

- Aan de waaln van 't ol daip : 'n stok oet 't Westerwoldsche leevmt – Van der Veen, 1947
- Zo was't in mien tied : drei verhoal'n in Grönneger dialect – Van der Veen, 1950
- Lutke Jozef : 'n verhoal in Grönneger dialect – Van der Veen, 1950
- Hille Marie : 'n verhoal in Grönneger dialect – Van der Veen, 1951
- Twei wezen : 'n verhoal in Grönneger dialect – Van der Veen, 1951
- Drei geslachten : 'n verhoal in Grönneger dialect – Van der Veen, 1951
- Zuster Liesbet : 'n verhoal in Grönneger dialect – Van der Veen 1954

Ze zijn te vinden in antiquariaten, op rommelmarkten en u kunt ze aanvragen in de openbare bibliotheek

Ook anderen schrijven over haar

Kennen ie joen aigen schrievers? / Willem Diemer. - Groningen : Stabo, [1979]

Genealogie Wijnholds / J. Potze. - Westerwolde jaargang 20. - pag. 95

E.M. van Koldam op:

<http://home.hccnet.nl/e.m.van.koldam/kwineke2.htm>

Kwartierstaat van Trijntje Wijnholds – Mein

door W. Bakker

16 Jochem Jans Mein kleermaker * Oude Schans ca. 1734 † Hoor 16 feb 1799 X Wedde 4 mrt 1757	18 Jan Blank	20 Berend Berends de Boer	22 Tonnis Jans ≈ Wedde 13 mrt 1728 □ Wedde 2 dec 1801 X Wedde 6 mei 1759	24 Derk Zuurman X voor 1763	26 Boele Harms ≈ Nieuwolda 26 dec 1737 X Midwolda 26 mei 1760	28 Hindrik Roelfs de Boer Dwingelo X Vlagtwedde 13 jan 1765	30 Freerk Wilkes Jonkman ≈ Bellingwolde 2 nov 1749 □ Wedde 7 apr 1800 X Vriescheloo ca. 1771		
17 Rientje Hendriks ≈ Wedde 24 jun 1731	19 Menstje Albertus ≈ Blijham 15 dec 1734	21 Grietje Geerts	23 Jantje Hindriks □ Wedde 21 jul 1780	25 Marijke Jans	27 Trijntje Jans ≈ Finsterwolde 27 mrt 1733	29 Wupke Jans Luiringh ≈ Vlagtwedde 24 jan 1740	31 Gepke Addes ≈ Vriescheloo 1 nov 1733 † Vriescheloo 1772-1789		
8 Jan Jochems Mein kleermaker ≈ Wedde 19 jul 1767 † Lutjeloo 14 jan 1817 X Blijham 7 jun 1795	9 Alberdina Jans Blank ≈ Appingedam 8 jun 1768 † Lutjelo 2 apr 1809	10 Aeike Berents de Boer timmerman ≈ Bourtange 11 mrt 1764 † Wedderheide 7 sep 1827 X Wedde 16 dec 1791	11 Geessien Tonnis ≈ Wedde 22 sep 1771 † Wedde 29 mrt 1817	12 Hendrik Derks Zuurman * Termunten 1763 † Westerlee 28 jun 1847 X Midwolda 14 nov 1793	13 Geertruid Boeles ≈ Midwolda 24 mei 1767 † Westerlee 9 nov 1843	14 Roelf Hindriks de Boer arbeider ≈ Vlagtwedde 24 nov 1765 † Bourtange 9 dec 1818 X Wedde 22 jul 1798	15 Geessien Freriks arbeidster ≈ Vriescheloo 26 sep 1772 † Bourtange 24 aug 1856		
4 Jan Jans Mein arbeider * 24 apr 1803 † Westerlee 10 okt 1845 X Wedde 19 sep 1829	5 Ockjen Aikes de Boer dienstmeid ≈ Wedde 14 aug 1808 † Scheemda 7 mei 1876	6 Derk Hindriks Zuurman boereknegt, arbeider * Finsterwolde 22 sep 1795 † Heiligerlee 1 jun 1873 X Bourtange 30 jan 1819	7 Wupke Roelfs de Boer Dienstmaagd * Bourtange 30 jun 1799 † Hiligerlee 5 feb 1885	2 Aiko Mein * Westerlee 22 jun 1844 † Vlagtwedde 14 okt 1935				3 Roelfien Zuurman * Heiligerlee 15 mei 1841 † Vlagtwedde 13 sep 1922 X Scheemda 11 feb 1865	
1 Trijntje Mein Schrijfster van historische streekromans * Scheemda 11 feb 1881 † Utrecht 15 mrt 1976 X Vlagtwedde 15 jun 1907 Jans Wijnholds, * 1 feb 1876 Emmen † 24 nov 1954 Utrecht, zn. van Wijnholt Wijnholds en Jantien Hensums									

Excursie naar Bad Iburg en Tecklenburg

Drs. J.G. Abbes

Op 23 september van dit jaar heeft de jaarlijkse najaarsexcursie weer plaatsgevonden, welke voerde naar twee historische bergstadjes in het Teutoburger Woud: Bad Iburg en Tecklenburg. Het is een prachtig gebied en het mooie weer van die dag gaf een extra accent aan het geheel. Zowel op Schloß Iburg als in Tecklenburg konden we een kleine 'link' met historisch Westerwolde leggen. De Iburg uiteraard als residentie van de bisschoppen van Osnabrück (de geestelijke heren van Westerwolde in de Middeleeuwen) en Tecklenburg als bakermat van het ten onzent bekende predikantengeslacht Molanus. Voor het traject tussen beide plaatsen kozen we de "toeristische route", waardoor we ook goede indruk van het Teutoburger Woud zouden krijgen. Overigens hebben vele Westerwoldse (en Veenkoloniale) families genealogische banden met Westfalen, hetgeen in zekere zin toch een bepaalde band met dit gebied schept. De tocht begon 's ochtends in Bourtange, vanwaar we na ontvangst in 't Oal Kroegie aan het Marktplaatsje om 9.00 u. vertrokken. Omstreeks 10.30 u. arriveerden we in Bad Iburg, waar we eerst "Kaffee mit Kuchen" nuttigden in Café-Restaurant *Schloßmühle*, mooi gelegen aan de voet van de slotberg. Aangezien het slot alleen onder begeleiding van plaatselijke gidsen kon worden bezocht, waren er afspraken gemaakt voor twee groepen. Om 11.30 u. - inmiddels was de groep op het slotplein gearriveerd - splitsten we ons op in tweeën en werden we

door de belangrijkste vertrekken en delen van het kasteel geleid, dat in de afgelopen jaren grotendeels (met "deutsche Gründlichkeit") gerestaureerd is.

De Iburg heeft een zeer eerbiedwaardige geschiedenis die verdwijnt in de mist van de vroege Middeleeuwen. Volgens overlevering zou de berg al een rol gespeeld hebben in de onderhandelingen tussen de Saksenhertog Widukind en Karel de Grote in de jaren voor 785. Reeds in de 9^e/10^e eeuw was er op deze vooruitgeschoven bergkegel van het Teutoburger Woud een burcht gebouwd, welke door de ligging van groot strategisch belang was. De jaren dat we de burcht voor het eerst in de annalen terugvinden hangen nauw samen met bisschop Benno I van Osnabrück, die in de jaren 1052-1068 op de resten van de oude burcht een woontoren liet bouwen. Zijn opvolger Benno II echter - één van de grote figuren van Middeleeuws Duitsland en hoofdrolspeler in de beroemde Investituurstrijd ("Wir fahren noch nicht nach Canossa!") - liet in de jaren van zijn episcopaat (1068-1088) de burcht ingrijpend vergroten en versterken. Tevens stichtte hij in de voorburcht een klooster van de Benedictijner Orde, terwijl de kern van de Iburg tot (een der) residenties van het bisdom Osnabrück werd verheven. Deze feiten weten we zo nauwkeurig omdat ze voorkomen in de *Vita Bennonis*, de door abt Norbert in de 11^e eeuw vervaardigde levensbeschrijving van de bisschop. De dubbele functie van de burcht zou overigens wel een bron van moeilijkheden blijven tussen de bisschoppelijke 'Landesher-

ren' en de kloosterleiding in de eeuwen erna.

Uit de 12^e eeuw weten we dat Hendrik de Leeuw (de beroemde Welf uit Braunschweig) een poos als "kerkvoogd" de burcht in bezit heeft gehad en als uitvalsbasis heeft gebruikt. Van de 13^e tot en met de 15^e eeuw was de Iburg van groot belang voor de verdediging van het vorstbisdom, reden waarom de burcht na een grote brand in 1359 onverwijd weer werd hersteld. In de jaren 1482-1508 stichtte bisschop Konrad IV von Rietberg de markante octogonale (achtzijdige) toren, de zogenaamde 'Bennoturm'. We weten dat in deze tijd het voorplein van de burcht ook werd gebruikt om recht te spreken (de gerichtslinden met enkele keien staan er nog). Hier werden in 1535 de leiders van de Wederdopers van Münster - Jan van Leyden, Knipperdolling en Kersting ter dood werden veroordeeld (denk aan de kooien aan de toren van de Lambertikirche in Münster). In 1518 kwam een technisch hoogstandje tot stand: vanaf de Dörenberg werd een waterleiding naar de Iburg aangelegd. Een nazaat van Hendrik de Leeuw - Philipp Magnus van Braunschweig-Lüneburg - sloeg in het jaar 1553 toe en verwoeste de Iburg tijdens een vergeldingsactie.

Hiermee zijn we dan gekomen in de tijd van de Reformatie en Contra-Reformatie, een periode van grote onrust en politiek-religieuze wisselin-

gen in het vorstbisdom, welke ook op de Iburg vele sporen heeft nagelaten. In de jaren 1591-1623 liet vorstbisschop Philipp Sigismund niet alleen een raadszaal, bibliotheek, apotheek en 'Lustgarten' met jachtslot bouwen, maar ook een kapel voor de protestantse eredienst (!). In het verloop van de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) was de Iburg ook inzet voor krijgshandelingen en werd in 1632 door de Nederlanders veroverd, het jaar erop gevolgd door de Zweden, die het slot tot 1650 bezet zouden houden. Met de Vrede van Westfalen (1648) werd er voor Osnabrück wel een heel bijzondere oplossing gevonden voor het religie-vraagstuk: er werd besloten tot een *Alternatieve Successie*, wat wilde zeggen dat afwisselend een katholieke bisschop (gekozen door het Kapittel) en een protestantse 'Metropolitaan' uit het Huis Braunschweig-Lüneburg het vorstbisdom zouden regeren. Na het vertrek van de Zweden keerden de bisschoppen weer terug op de Iburg en restaureerden de verwoeste slotgedeelten. In de jaren 1656-1658 kwam ook de bekende Ridderzaal tot stand, die naar het voorbeeld van de Münchener residentie van een perspectivistisch plafond werd voorzien. In de jaren 1662 tot 1673 was slot Iburg de residentie van de protestantse vorstbisschop Ernst August von Braunschweig-Lüneburg en zijn gemalin Sophie van de Pfalz. Dit echtpaar liet in 1664 de protestantse hofkapel (nu ev. Schloßkirche) in de huidige staat inrichten. In 1668 werd op de Iburg hun dochter Sophie Charlotte geboren (de "moeder der koningen van Engeland en Pruisen"), die in 1701 als echtgenote van Frederik I de eerste koningin *in* Pruisen werd. Ernst August betrok in 1673 echter een nieuwe barokke residentie in Osnabrück en gaf de Iburg voor hemzelf en zijn opvolgers op als residentie. Het klooster bleef echter bestaan en nog in de jaren 1750-1755 werd een deel van het klooster nieuw gebouwd naar plannen van de befaamde Westfaalse architect Von Schlaun (die o.a. Clemenswerth bouwde). Na de *secularisatie* van 1803 kreeg de burcht allerlei bestemmingen, w.o. na de oorlog als Amtsgericht en als politeschool. In de laatste jaren is het cultuurhistorisch belang van de burcht steeds meer erkend en is men bezig om de museale functie meer en meer te benadrukken.

De gidsen hebben ons veel laten zien en wisten met vele anekdotes - en regelmatige interacties met de groep - de sfeer er goed in te houden.

Velen hebben de Ridderzaal - onlangs prachtig gerestaureerd - als een hoogtepunt ervaren. We kregen een goed beeld van de betekenis en functie van de symboliek der afbeeldingen en het leven van de "Durchlauchten" en "Hoheiten". Ook was het bijzonder om de in de geboortekamer van Sophie Charlotte te staan, ondanks de marginale inrichting en de vervanging van een van de vloeren. Aan het einde van de rondleidingen verzamelden de groepen zich in de prachtige kloosterkerk met de vele interessante interieurstukken (o.a. het bijzondere romaanse stenen antependium van het altaar, een grafplaat voor bisschop Benno II en de renaissancistische balustrade). Ter afsluiting mocht ik het fraaie orgel (in een kas die mogelijk door Von Schlaun werd ontworpen) bespelen en ons een indruk geven van de klank en akoestiek van instrument en ruimte. Rond de klok van 13.00 u. namen we afscheid en hadden we een vrij te besteden pauze tot 14.15 u.

Om 14.15.u. vertrokken we met de bus richting Tecklenburg, waarbij het prachtige weer ons als het ware uitnodigde om de binnenwegen te nemen. Eerst reden we naar het dorpje Lienen, waarna we noordwaarts het Holperdorper Tal inreden, beter gezegd ópreden. Scherpe haarspeldbochten, steile afgronden - de buschauffeur bleef gelukkig zeer gemoedereerd en reed ons rond in dit prachtige natuurgebied. Her en der in het landschap staan mooie boerderijen met vakwerkgevels die dit gebied een extra cachet geven. Een minder fraai intermezzo vormde Lengerich, dat erg bepaald wordt door industrie en kleurloze nieuwbouw. Daarna noordwaarts, werd het echter weer mooi en reden we tussen de Hohle Berg en de Klausberg richting Leeden. Aangezien we wat tijd over hadden, besloten we tot een korte stop in dit dorpje, dat in de volksmond nog altijd "Stift Leeden" wordt genoemd. Het woord zegt het al: het dorpje is ontstaan rond een oud klooster, waarvan de kloosterkerk en enkele bijgebouwen de laatste restanten zijn. Hoewel het niet was gepland en afgesproken, was de predikant thuis en mochten we het kerkje bezichtigen.

Het klooster van Leeden werd in 1240 gesticht door graaf Otto I van Tecklenburg, waarschijnlijk als zoenoffer omdat hij betrokken is geweest bij de moord op de heilige Engelbert, bisschop van Keulen, en zich van de kerkelijke ban wilde ontdoen. Het werd een klooster voor

Cisterciënzerinnen, hetgeen aan de architectuur van de kloosterkerk (langgerekte zaalbouw, rechtgesloten koor, geen westtoren maar dakruiter) nog goed te zien is. Na een brand in 1370 kreeg de kerk nieuwe gewelven, in de 15^e eeuw nieuwe gotische vensters, terwijl in deze tijd ook een nagenoeg identieke parochiekerk aan de noordkant van de kerk werd aangebouwd. De kerk kreeg zo het merkwaardige uiterlijk van een dubbelkerk, terwijl de beide interieurs (van klooster- en lekenkerk) volstrekt van elkaar waren gescheiden. Helaas werd de kerk in 1945 door Britse bommen vergaand verwoest, waarbij alleen de zuidelijke en oostelijke muren bleven staan. Na de oorlog is de kerk - samen met enkele, in vakwerkstijl gebouwde bijgebouwen - gerestaureerd en roept het weer de sfeer op van het oude kloosterleven. Als gevolg van de Reformatie werd het klooster in 1538 veranderd in een 'freiweltliches Damenstift', dat voornamelijk bedoeld voor de verzorging van ongetrouwde dames uit (hoog)adellijke families. Tal van illustere namen zijn terug te vinden in de annalen van Stift Leeden, dat onder Napoleon in 1812 werd opgeheven en in de 19^e eeuw zich ontwikkelde tot een eenvoudig plattelandsdorpje. Na deze onverwachte tussenstop, vervolgden we de route naar Tecklenburg waar we tegen 16.00. u. de bus parkeerden en onze voorzitter een mooie "schoolreisfoto" maakte.

In Tecklenburg liepen we gezamenlijk naar de evangelische Stadtkirche, waarvan de vroeg-achtttiende eeuwse toren het zeer pittoreske stadsbeeld bepaalt. Qua planning was rekening gehouden met een trouwdienst in de kerk die ongeveer afgelopen zou zijn op het moment dat wij in Tecklenburg zouden arriveren. We verzamelden ons in de kerk, waar ondergetekende een causerie over de kerk gaf, waarbij we onder meer stil stonden bij het feit dat in de kerk de stamvader van het in Westerwolde bekend geworden predikantengeslacht Molanus was gedoopt. Adolphus Molanus - over hem hebben we het dan - werd ongeveer in 1607 predikant te Sellingen (aldus o.a. Duinkerken) en was afkomstig uit een streek waar al langer Hervormde predikanten werden opgeleid (Arnoldinum te Steinfurt) en daarom welkom waren in het laat geprotestantiseerde Stad en Lande (1594). Zoals wel vaker voorkwam in die tijd, vormde zijn nageslacht een echte "dynas-

tie" van predikanten met standplaatsen als Selingen, Onstwedde, Blijham en Oude Pekela. De stadskerk van Tecklenburg is een opmerkelijk gebouw dat dagtekent uit de jaren 1562-1566. De kerk is daarmee het enige zogenaamde sacrale bouwwerk in het oude graafschap uit de Reformatietijd, hoewel de gemeente al sinds 1527 Luthers was geworden. De kerk - sinds 1587 "Evangelisch-Reformiert" (Hervormd) - werd eerst van een dakruiter voor een klok voorzien, maar kreeg in 1642 een houten klokkengestoelte op het kerkhof. De massieve barokke toren stamt uit de jaren 1710-1718 en is voorzien van een mooie "Haube", zoals de Duitsers zeggen. Eveneens uit de eerste helft van de 18^e eeuw dateert het huidige houten tongewelf in het interieur van de kerk, een vervanging voor de oorspronkelijke vlakke balkenzoldering. Het huidige aanzien van de kerk kwam tijdens de restauratie van 1972-1976 tot stand en vormt een compilatie van de verschillende bouw- en stijlperiodes. Enkele opmerkelijke bezienswaardigheden in de kerk vormden de grafplaat voor graaf Konrad van Tecklen-

burg († 1557, de kerk was 'Grablege' van de Tecklenburger graven), die de Reformatie in zijn graafschap invoerde, een stenen epitaaf voor gravin Mechthildis van Tecklenburg († 1558), verschillende rouwborden, een classicistisch doopvont en het merkwaardige koor, met de laag aangezette gewelfribben. Na de kerk - waar we de geschiedenis als het ware konden insnuiven - konden diegenen die dat wilden nog een kleine rondwandeling door het stadje maken. Tal van opschriften in de balken van de vakwerkgevels getuigden van de religieuze zin van ons voorgeslacht.

Tegen 17.15 u. werden we verwacht in Hotel *Drei Kronen* aan de Landrat-Schultz-Straße, waar het diner was gepland. Rond 19.00 u. was het tijd om op te breken en namen we met een korte stop bij het bekende uitzichtpunt (parkeerplaats) in de buurt van de Bismarckturm afscheid van het Teutoburger Woud. Onder het invallen van de duisternis reden we de A 30 op om plm. 20.15 u. weer in de vesting Bourtange aan te komen.

Westerwolders En Hun Woningbezit

Deel 9: Het Kerspel Vriescheloo

De heer C.J. Wegman presenteerde op 14 oktober j.l. het 9^e deel in de reeks *Westerwolders en hun woningbezit: Het Kerspel Vriescheloo*.

Dhr. Wegman beschreef in zijn toespraak hoe hij in 1963 werd besmet met het 'genealogische virus'. Toen hij destijds op zoek ging naar literatuur over Westerwolde, vond hij in de boekhandels bijna geen boeken over de geschiedenis. De weinige beschikbare boeken waren van de hand van Dr. Ir. J.E. Muntinga (*Het landschap Westerwolde*; 1945) en van R. Fruin (*Geschiedenis van Westerwolde*; 1886) en hadden uit genealogisch oogpunt weinig waarde.

Zelf te verrichten onderzoek in het Rijksarchief in Groningen was daarom noodzakelijk en bestond uit het overschrijven van de informatie, die thuis werd uitgetypt. Fotokopiëren kon nog niet en het fotograferen van actes kon alleen worden gedaan door een fotograaf van het Rijksarchief voor de prijs van één gulden per foto (in 1963 een hele prijs!).

Met wat er momenteel verkrijgbaar is op het gebied van de historie en genealogie van Westerwolde meent Wegman te mogen stellen dat Westerwolde, door het werk dat hij en zijn zoon Ruut daaraan hebben bijgedragen, tot de op genealogisch gebied best uitgezochte streek van het land kan worden gerekend.

Met de publicatie van een aantal artikelen over boerderijen in Onstwedde in dit tijdschrift in 1980 met vele artikelen daarna tot 1991, de verschijning van transcripties van de breuk- en hoendergeldregisters, van het lidmatenregister van Vlagtwedde en het protocol van civiele zaken (1628 – 1634) is de basis gelegd van de reeks *Westerwolders en hun woningbezit*, waarvan het eerste deel in 1991 verscheen. Met financiële steun van de Rabobank in Westerwolde en een groot aantal vaste afnemers was het niet mogelijk geweest om de reeks op de markt te brengen. Als geste naar de vaste afnemers en vanwege het feit dat er vrij recent een boek over Vriescheloo van de hand van J.S.A. Huizing is verschenen, heeft Wegman

gemeend dat degenen die alle delen bij hemzelf hebben aangeschaft en zich van te voren hiervoor hadden aangemeld, een gratis exemplaar van het nieuwste boek konden krijgen. Een zeer royaal gebaar!

Vanwege het verschijnen van het eerder genoemde boek van Huizing, is de opzet in het boek iets afwijkend van de eerder verschenen delen. Allereerst is er geen overzicht van de

huidige situatie bijgevoegd. Daarnaast zijn er geen oude foto's opgenomen.

De heer Wegman verklaart dat zijn zoon Ruut bijna geheel alleen verantwoordelijk is voor alle verzamelde gegevens en dat zijn eigen bijdrage aan dit deel de lay-out en het gereed maken voor de drukker betreft. Hij geeft verder aan dat persoonlijke omstandigheden ertoe leiden dat dit waarschijnlijk het laatste deel is waaraan hij heeft meegewerkt.

C.J. Wegman erelid !

Op voorstel van het bestuur is in de vergadering van 14 oktober 2006, gehouden in het Klooster Ter Apel tot erelid van de Vereniging voor Genealogie en Historie "Westerwolde" benoemd:

DE HEER C.J. WEGMAN te Wierden

zulks wegens zijn bijzondere verdiensten voor onze vereniging en zijn zeer grote betekenis voor het onderzoek naar en de vastlegging van de historie van het Landschap Westerwolde en haar bewoners.

De heer Wegman is sinds 1980 lid van onze vereniging en is van september 1984 tot juni 1992 redactielid geweest, waarvan de laatste twee jaren in de functie van eindredacteur, in welke hoedanigheid hij tevens de bestuursvergaderingen heeft bijgewoond.

Voorts is door hem (de eerste vijf delen in samenwerking met zijn zoon, de heer R.M.A. Wegman) de zeer omvangrijke en uitputtende reeks: *WESTERWOLDERS EN HUN WONINGBEZIT VAN 1568 TOT 1829* gepubliceerd. Voor de uitgave van deze reeks zijn wij de heer Wegman veel dank verschuldigd.

Nakomelingen van Reiner Schoenmaker

A. van der Laan

In mijn kwartierstaat komt voor het echtpaar Willem Hansens en Fennigien Roelefs (zie: V.2.1). De voorouders van Fennigien kwamen uit Westerwolde en van haar oudst bekende voorvader maakte ik een overzichtje.

Met dank aan K. Bijsterveld te Groningen en J. Schimmel te Emmer Compasuum.

Genealogie

I REINER SCHOENMAKER, geb. ca. 1535, tr. **N.N.**

Uit dit huwelijk:

- **Warncke Reiners**, volgt II.

II WARNCHE REINERS, geb. ca. 1560, zoon van I, tr. **TALLE N.N.**

Is hij identiek aan *Waernecke Holschemacher*? (zie: Gens Nostra 1997, blz. 148), zo ja, dan tr. hij 1^e Wobke, op 17 sept. 1589 te Wedde als heks verbrand.

Uit het (eerste of tweede) huwelijk:

- **Reiner Warneckes**, volgt III.1.
- **Geert Warnkes**, volgt III.2.
- **Stijncke Warnkes**, tr. Hans Berents.

Uit dit huwelijk:

a. *Margraatje Hansens*, geb. ca. 1640, tr. (huwelijkscontract Vlagtwedde 9 maart 1660) *Harm Harms*.

Vlagtwedde 9 maart 1660, huwelijkscontract tussen Harm Harms en Margraatje Hansens. voor hem: Jarcke Hansens oom, Habbe Tjabbes zwager, Hans Harms broeder, Jacob Decker, Jarcke Wubbes, Hindrick Aickes en Hans Jans, voor haar: Hans Berents vader, Reiner Warnkes, Geert Warnkes, Harm Jans en Everdt Jans.

Gaan wonen in huis van ouders van bruid, setsgewijs gebruikt.

III.1 Reiner Warneckes, geb. ca. 1605, zoon van II, tr. **Grietje Jans**, overl. voor 2 okt. 1667.

Uit dit huwelijk:

- **Warnecke Reiners**, volgt IV.
- **Stijncke Reinders**, tr. Arent Hindricks.

III.2 GEERT WARNKES, geb. ca. 1610, zoon van II, tr. **ALKE CLAESSENS**.

Uit dit huwelijk:

- **1. Wubbe Geerts**, tr. (huwelijkscontract Vlagtwedde 24 aug. 1665) **Albert Jans**, zoon van *Jan Alberts* en *Jantjen Wubbes*. Vlagtwedde 24 aug. 1665 huwelijkscontract tussen Albert Jans en Wubbe Geerts. voor hem: vader, Claas Colters, Geert Banning, voor haar: vader, Warnke Geerts oudste broer, Hans Berents, Harm Harms. Uit de tekst blijkt dat zij nog een broer heeft: Claes Geerts.
- **Warke Geerts**, geb. ca. 1640.
- **Claes Geerts**, geb. ca. 1645.

IV WARNECKE REINERS, geb. ca. 1635, overl. 25 maart 1700, zoon van III, tr. (huwelijkscontract Vlagtwedde 2 okt. 1667) **TEELCKE JANS DETERS**, dochter van *Jan Deters* en *Gepcke Harms*.

huwelijkscontract Vlagtwedde 2 okt. 1667 Warnke Reiners (zoon van Reiner Warnkes en Griete Jansen, sal. el.) en Teelcke Jansen (dochter van Jan Deters en Gepke Harms).

voor hem: Hans Berents en Evert Jans,

voor haar: Hindrick Deters broeder, Geert Banninck en Jacob Sickes.

1693 lidmaten te Vlagtwedde, Warnecke Reijners obiit 25 mart: 1700

Teelcke Jans, obiit.

Uit dit huwelijk:

- **Grietje Warneckes**, geb. ca. 1670, tr. Vlagtwedde 10 april 1696 **Jan Jacobs**. Uit dit huwelijk: (ged. te Vlagtwedde)
 - a. *Ijmeltien*, ged. 2 april 1697.
 - b. *Jacob*, ged. 18 aug. 1700.
 - c. *Warrentie*, ged. 12 nov. 1702.
 - d. *Teelcke*, ged. 3 febr. 1709.
- **Jan Warneckes**, volgt V.1.
- **Gepcke Warneckes**, volgt V.2.

V.1 JAN WARNECKES, zoon van IV, tr. Vlagtwedde (huwelijkscontract 29 juni) 30 juni 1715 **GEESIEN FRERICKS VELTHUIS**, ged. Vlagtwedde 4 okt. 1691, dochter van *Freerick Engels ten Velthuis* en *Albertien Hilwerts Koijlers*

Vlagtwedde 29 juni 1715 huwelijkscontract tussen *Jan Warneckes* en *Geesien Frericks*.

Uit dit huwelijk:

- **Warncke Jans**, volgt VI.
- **Albertien**, ged. Vlagtwedde 4 de. 1718.
- **Teelcke**, ged. Vlagtwedde 9 april 1724.
- **Freerck**, ged. Vlagtwedde 21 maart 1727.
- **Grietien**, ged. Vlagtwedde 28 mei 1730.

V.2 GEPCKE WARNECKES, ged. Vlagtwedde 25 juli 1680, dochter van IV, tr. 1^e **ROELF HINDRICKS**, overl. 19 dec. 1722, tr. 2^e Vlagtwedde (huwelijkscontract 11 dec.) 12 dec.1732 **HARM BERENTS TER HORST**, geb. Ter Apel, ged. Ter Apel 02 febr. 1679, zoon van *Berent Jans ter Horst* en *Jantien Harms Sassen*.

Aang. lidmaten te Vlagtwedde 31 mei 1709 Roelff Hindricks (obiit den 19 dec. 1722) en Gepcke Warneckes m.a.v. Vri:loo.

Vlagtwedde 11 dec. 1732 huwelijkscontract tussen Harm Berents ter Horst en Gepcke Warneckes.

voor hem: Hindrik Harms oom, Jan Geerts swager, voor haar: Griete Warneckes en Jan Jacobs zuster en zwager.

bruids oudste zoon Warnecke Roelfs wordt toegestaan om bij toekomstige schoon(=stief)vader Harm Berents en Gepcke in te wonen.

Uit het eerste huwelijk:

- **Fennigien Roelefs**, afk. uit Vlagtwedde, geb. ca. 1705, tr. Kolham 28 mei 1730 **Willem Hansens**, ged. Kolham 17 aug. 1704, zoon van *Hans Willems*¹ (biestjager) en *Trijntie Jans*.

Uit dit huwelijk:

- a. *Trijntien*, ged. Hoogezand 25 maart 1731.
- b. *Roelef*, ged. Hoogezand 24 maart 1734.
- c. *Hans Willem Deen*, ged. Hoogezand 24 maart 1737, tr. Hoogezand 1 dec. 1765 *Stijntje Harms Calk*, ged. Middelse 24 sept. 1741, dochter van Harm Jans en Anje Olcherts.
- d. *Gepke*, ged. Hoogezand 31 jan. 1740.
- e. *Jan Lucas Valk*, ged. Hoogezand 14 juli 1743.

- **Warnecke Roelfs**, geb. ca. 1710.
- **Hindertien Roelfs**, ged. Vlagtwedde 10 dec. 1713.

VI. WARN(M)KE JANS, ged. Vlagtwedde 26 juli 1716, zoon van V.1, tr. (huwelijkscontract 8 aug. 1749) **JANTIEN JANS**, afk. uit Roswinkel, dochter van *Jan Harms Dubben* en *Geesijn Geerts*.

Uit dit huwelijk:

- **Jan**, ged. Wedde 8 nov. 1750, (deze inschrijving zowel in het doopboek van Wedde, als in het doopboek van Vlagtwedde), overl. voor 28 mei 1789.

- **Geesje Wanckes**, ged. Roswinkel nov. 1755, (*Geesje dv Warner Jans Dubben en Jantje Jans*) tr. 1^e Vlagtwedde 8 juni 1777 **Geert Geert Meems**, overl. voor 5 juli 1778, tr. 2^e Vlagtwedde 26 april 1789 **Klaas Freercks**.

Uit het eerste huwelijk:

- a. *Geert*, ged. Vlagtwedde 5 juli 1778, vader overleden, grootvader is Warnke Jans.

Uit het tweede huwelijk:

- b. *Jantien*, ged. Vlagtwedde 13 mei 1790.

- **Janna Warnkes**, ged. Vlagtwedde 4 jan. 1761, tr. **Derk Heres Hazelhoff**.

Uit dit huwelijk:

- a. *Here*, ged. Vlagtwedde 27 mei 1792.
- b. *Warnkes*, ged. Vlagtwedde 12 jan 1794.
- c. *Engelbertus*, geb./ged. Vlagtwedde 25/31 maart 1799.

¹ Hij staat bij hun huwelijk ingeschreven als *Hans Willems*, i.p.v. *Willem Hansens*.

Tijdschriften en Jaarboeken.

Het archief van de vereniging is geplaatst in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal (naast de watertoren).

Inlichtingen: dhr. B. Roossien tel. 0599-612649

Tijdschriften en boeken worden in geen geval uitgeleend, maar zijn uitsluitend ter inzage.

Tijdschriften

Threant: NGV afd. Drenthe 2006. Jaargang 17, nr. 4

A. Stikma	Kaatsen in Drenthe
C.de Graaf en	Een dure broek. (uit dl. 14 van de Etstoel)
H.W. Homan Free	
O. Brunsting	Genealogie van Roelof Jansen (Eis 7)
O. Brunsting	Genealogie van Harm Roelofs (Eis 9)
-	Oldenwening en Tijms
J. Muskee	Matrilineaire reeks van Liset Ameln (Emmen).
G. Mulder	De Uffelter familie Odie.

Huppeldepup. NGV afd. Groningen. Jaargang 13, nr. 3 2006.

J. van Campen	In memoriam Thijs IJzerman.
W.G. Doornbos	Naamlijsten Marktlieden te Warffum 1704, 1706 en 1727.
P.J.C. Elema	De familienaam Van Hilgen van Hilgen.
A. Veldhuis	Hobby uit hobby. Vragen aan Harm Selling.
H. Selling	De sluipmoord op Antje Heikens in 1915 te Winschoten.
A. Veldhuis	Interview met Joop van Campen.

Twenthe Genealogish. NGV afd. Twenthe. Jaargang 22, nr. 4 oktober 2006.

A. ten Thije-Kort	Parenteel van Engbert ten Tije (06-07-P) vervolg.
A.H. Borswenger	Kwartierstaat van Johannes Hendrikus Schepers. Aanvulling.
H. Boom	De kosten van een begrafenis in Doetichem (1791).

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 61 nr. 9, september 2006.

M.A.G. van Heumen	Op zoek naar Jacobus van Haren, vader van Johannes vanDen Berg (1817-1903)
T. Hokken	Interview met H. de Wit en H. Vera (initiatiefnemers website geneaknowhow.net)
H. Spijs	Portret Lene Perik (Borne)
H. Hansma	Portret Willem Hansma (ambt Vollenhove)
J.F. Vitters	Portret Johannis van Harskamp en Margje Krook (Hazerswoude)
R. Meinders	Portret Jan Hendrik Weijler (Amsterdam).
C.I. Vrolijk-Van der Meij	Portret Leendert Noort en Prijna van Egmond (Rijnsburg).
C.I. Vrolijk-Van der Meij	Portret Jannetje van Eijk en dochter Klazina Lacourt. (Leiden).

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 61 nr. 10, oktober 2006.

Diverse auteurs	Kwartierstaat Gerard (van het) Reve 1923-2006.
J. Roesink-Swieserijn	Portret Jacob Wouter Swieserijn en Maartje Schellevis (Katwijk).
E. Vermij	Van Busscher tot Bosker (Meeden, Groningen 17 ^e -19 ^e Eeuw).
A.M. Bosters	Portret Adriana van Oolen (Nieuw-Vossemeer).
A.M. Bosters	Portret Antonius IJsermans (Nieuw-Vossemeer)
A.M. Bosters	Portret Johanna van Innevelt (Fijnaart)
G. Groenveld-Blaak	Portret echtpaar Breukink-van Helbergen (Brummen).

Gens Nostra. Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 61 nr 6, november 2006.

- P. Nouwt Stamreeks familie Lambregts te Princenhage
B. van Dooren Uitdagingen rond Zwolle, de kwartieren van Janna Jans, voorouder van veel Sallanders.
Dl 1: Dalfsen.
Redactie Bij de kwartierstaat van Frigo Wiegersma (1925-2006)

Emsländische und Bentheimer Familienforschung. Heft 85, Band 17, Juli, 2006.

- K.L. Galle Die Hovesaat Frenswegen und ihre Bewohner.
- Zur Geschichte der Familiennamen 1. Teil: Namen erzählen Geschichte
M. Koers Zur Geschichte der Familiennamen 2. Teil
H. Henke Nordhorner Einwohnerlisten aus dem Jahr 1810.

Emsländische und Bentheimer Familienforschung. Heft 86, Band 17, September 2006.

- J. Grave 25 Jahre Arbeitskreis Familienforschung der Emsländischen Landschaft Emsland und Grafschaft Bentheim.
M. Koers Zur Geschichte der Familiennamen. Fortsetzung Auszeichnungen für kulturelles Engagement an H. Voort und F. Berentzen.
K.L. Galle Erinnerungen
Alles um einen Grenzstein in Meppen (afkomstig uit het grensgebied met Nederland en daterend uit de Franse tijd)
H. Lemmermann Altere Genealogien der münsterschen Eigenbehörigen im Alten Amt Meppen. Teil 2 (Teil 1 in Heft 26, Mai 1994)

Genealogie. Kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie. Jaargang 12, nr. 3, najaar 2006.

- H. Hachmer De Veenkoloniën, meer dan armoede en rechte lijnen.
B. de Keijzer 60 jaar genealogiebeoefening in de Rotterdamse regio. (Jubileum 'Ons Voorgeslacht')
J. Kaldenbach Genealogisch onderzoek in Duitsland.
R. Alma Portret van een heer (Johan Wilfringhe) uit Groningen.
L. de Bruijn Onderzoeksgidsen voor familiegeschiedenis van migranten.

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde. Jahrgang 55, Heft 3, 2006.

- A. R. Köller Die Grafen von Hoya und das niederadlige Geschlecht der Frese in spätmittelalterlicher Zeit.
H. Fischer Nachtrag zum Artikel 'Stipendium Gerlacianum, eine 400 Jahre alte Stiftung in Grimersum (Krummhörn).

Stad en Lande: Cultuurhistorisch tijdschrift voor Groningen. Jrg. 15 nr. 3, 2006

- J. Bottema Gommelburg, geschiedenis van een boerderij bij Farmsum.
W.G. Doornbos Lammert Berghuis, een 19^e eeuwse Groninger bakkersknecht, die dichte en beelden maakte.
A. Westers Charles Morgan (1894-1958), Engels officier en romancier.
E. Knol Terug van de vismarkt' een onbekend schilderij van E.G. Wassenberg (1729-1782).

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Jrg. 15, nr. 3 Augustus, 2006

- J. te Winkel Scheuring in Hervormd Emmen 1866-68 slot.
W. Visscher Kanaalgravers in en rond het Oranjekanaal (dl. 2)
L. Kroeze Moordaanslag op 8 aug.1931 te Emmer-Compascuum.
S. Hoek Historische verzamelingen.

Waardeel. Drents Historisch Tijdschrift. Jaargang 26, nr. 2 2006.

- J. Bosma-Heun Dorpsuitbreidingen op de Hondsrug. Uitleg van vier dorpen tussen 1945 en 1998.
R. Alma De eeuwwisseling (1899-1900) in Drenthe.
H. Smeenge Drenthe belicht (9); de 'schoelkelder' in Achterste Erm.
E. de Vries-Heijboer 25 jaar Drentse Historische Vereniging.
E.H.Karel Recensie G.J. Zwier 'Mijn Drenthe'.

J. Pieters Proveniers in Assen en Dikninge.
E. Brink Kunstschilder Jan Mankes en Meppel

Gruoninga. Jaarboek voor genealogie, naam- en wapenkunde. Jaargang 50 2005.

R. H. Alma	50 jaar 'Gruoninga'
P. Datema	Albert Datema
J. Meinema	50 jaar 'Gruoninga' en het Rijksarchief.
F. Renssen	De voornamen van de auteurs van 'Gruoninga'.
P. Bos en J.Th. Tjadens	Genealogie De Raad (Veenkoloniën en stad Groningen).
P.J.C. Elema	Genealogie Schut (Woltersum e.o.).
F. Reenders	Gedoopten te Eenrum (1809-1811).
O.J. Nienhuis	Een onbekende inventarisatie van A. Pathuis van inscripties en wapenafbeeldingen op gevelstenen en schouwen.
A. Veldhuis	Waar de Buck (Groningen) uithangt.
P.J.C. Elema	Een honderdjarige (Van der Linde, Groningen) in de familie ?
R.H. Alma	De Ruigewaard.

Nieuwsbrieven juli en september 2006 (jaargang 1) van de Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten

Boeken

C.J. en R.M.A. Wegman Westerwolders en hun woningbezit van 1568 tot 1829.
Deel 9: Het Kerspel Vriescheloo. Het dorp Vriescheloo en het gehucht Lutjeloo.

G. Luth. (On)gepast gedrag. Ruim 200 jaar calvinisering en sociale disciplinering in de classis Oldambt en Westerwolde (1600-1800).

Bestuur en redactie wensen u fijne feestdagen en een voorspoedig Nieuwjaar.